

μησιν, μὴ ἀσφαλίσῃται, διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐν φάκτουμ ἀναδιδούσιν^{f)} οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ τὰ χρήματα.

ια'. Πομπων. Οὐ μόνον ἐξ ἀπορίας ἀγωγή ἀρμόζει ἢ ἐν φάκτουμ, ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς ὑπόσεως.

ιβ'. Ἐνθα τι παραλείπεται τῷ νόμῳ, δίδωσιν ὁ πραιτωρ τὴν ἐν φάκτουμ, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀκουιλίου.

ιδ'. Προκουλ. Ἐὰν πωλήσω τῇ γαμετῇ μου ἀγρὸν συμφωνήσας, λυόμενον τοῦ γάμου ἐξεῖναι μοι τοῖς αὐτοῖς τιμήμασιν ἀναλαβεῖν αὐτόν, ἔχω τὴν ἀγωγήν. τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἄλλων προσώπων.

ιγ'. Οὐλιαν. Ἐὰν πρῶγμα διατετιμημένον δώσω σοι πωλήσει, ἐφ' ᾧ σε σχεῖν τὸ περισσόν, εἰ δυνηθῆς πλείονος πωλήσει, ἢ περὶ τοῦ συμφώνου ἀγωγή ἀρμόζει, οὐ μὴν ἢ ἐπὶ τῇ ἐντολῇ ἀγωγή, ἐπεὶ μὴ κατὰ χάριν δίδεται, ἀλλ' ἀπὸ συμφώνου. οὔτε ἢ περὶ κοινωνίας ἀγωγή ἀρμόζει· οὔτε γὰρ κοινωνὸν προσελαβόμεν σε.

Ἐὰν δώσω σοι δεσποτείαν ἐδάφους, ἐφ' ᾧ κτίσαι καὶ δοῦναι μοι μέρος τοῦ οἴκου, χώρῳ τῇ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγή· οὐ γὰρ τῇ περὶ πρῶσεως, ἐπεὶ τὸ μέρος τοῦ πραγμάτων μου λαμβάνω· οὔτε τῇ περὶ ἐντολῆς, ἐπεὶ μὴ κατὰ χάριν δέδοται· οὔτε τῇ ἐπὶ κοινωνία, ἐπειδὴ ὁ ποιῶν κοινωνίαν οὐ παύεται τοῦ ἰδίου δεσπόζειν. εἰ δὲ μὴ μετήνεγκα τὴν δεσποτείαν τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἠνεσχόμεν σε κτίσαι, ἐφ' ᾧ τὸ κτιζόμενον ἢ τὸ τίμημα αὐτοῦ κοινὸν εἶναι, κοινωνία ἐστὶ.

Τὰ αὐτὰ λέγομεν, κἂν παῖδα θρεπτόν, ἢ θρέμμα βοσκητόν δέδωκά σοι πρὸς καιρόν, ἐφ' ᾧ ὕστερον προθῆναι, καὶ μερίσασθαι ἡμᾶς τὸ τίμημα. εἰ δὲ καὶ μέρους τοῦ ἐδάφους εἰς σὲ μεταγάγω τὴν δεσποτείαν, ὥστε κτίσαι^{ff)} ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς συμφώνοις, τὸ αὐτὸ ἐστίν.

ιδ'. Ἴδεμ. Ἐὰν διὰ τὸ σῶσαι τὰ φορτία σου ῥίψῃς τὰ ἐμὰ εἰς τὴν θάλασσαν, οἶκ ἐνέχη. εἰ δὲ χωρὶς αἰτίας ῥίψῃς, χώρῳ τῇ ἐν φάκτουμ· ἐὰν δὲ κατὰ δόλον, τῇ περὶ δόλου ἀγωγή.

Ἐὰν^{g)} ἀποδύσω ἀλλότριον δοῦλον^{h)}, καὶ ἀπὸ ψύχους ἀποθάνῃ, ἐπὶ μὲν τοῖς ἐσθήμασιν ἀρμόζει ἢ περὶ κλοπῆς ἀγωγή εἰς τὸ διπλοῦν. ἐπὶ δὲ τῷ δούλῳ ἢ τοῦ διπλοῦ ἀπαίτησις, σωζομένης καὶ τῆς ἐγκληματικῆς κατηγορίας.

Ἐὰν ἀλλότριον σκεῦος ῥίψω εἰς βυθόν, οὐκ ἐπὶ τῷ κερδᾶναι, ἀλλὰ διὰ τὸⁱ⁾ ζημιῶσαι τὸν δεσπότην, ἐνέχομαι εἰς τὸ διπλοῦν, ἢ τῷ Ἀκουιλίῳ.

Ἐὰν ἀρόδρῳ σου εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν πέσῃ, καὶ καταβοσκήσῃ αὐτά, χώρῳ τῇ ἐν φάκτουμ, οὐ μὴν τῇ περὶ νομῆς θρεμμάτων^{k)}. ἐπειδὴ μὴ εἰς τὸν σὸν ἀγρὸν ἐβόσκησα, οὔτε τῷ Ἀκουιλίῳ χώρῳ.

ιε'. Ἴδεμ. l) Ἐὰν παρῶσῃς^{m)} τι ὑπὲρ τοῦ μνηστῆσαι με τὸν φρυγάδα σου, οὐκ ἀναλαμβάνεις, ὅπερ παρέσχες μοι. εἰ δὲ συνέδοξε δοθῆναι, χώρῳ τῇ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγή, καὶ τῇ περὶ δόλου, εἰ παρεχολούθησε δόλος.

ισ'. Πομπων. Ἐπέτρεψάς μοι, λαβεῖν ἐκ τοῦ ἀγροῦ σου λευκόγαυον, καὶ ἀναπληρῶσαι τὸν τόπον. χώρῳ κατ' ἐμοῦ τῇ ἀγωγή εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι τὸν τόπον, ἢ τῇ περὶ ἀγορασίας ἀγωγή, εἰ πέπρακα. εἰ

cepta non satisdederit, heredes eius actione in factum conventi pecuniam reddunt.

XI. Pompon. Non solum cum deficit actio, in factum actio competit, sed etiam cum civilis actio subest. L. 11. D. XIX. 5.

Cum quid legi deest, Praetor in factum actionem dat, ut in lege Aquilia.

XII. Procul. Si uxori meae fundum vendidero, et pactus sim, ut soluto matrimonio eodem pretio cum recipere mihi liceret, in factum actionem habeo. Idem et in reliquis personis obtinet. L. 12. D. eod.

XIII. Ulpian. Si rem aestimatam vendendam tibi sic dedero, ut tibi haberes superfluum, si pluris posses vendere, actio in factum competit, non mandati actio, quia gratuito non datur, sed ex conventionem. Nec pro socio actio competit: neque enim te socium adsumsi. L. 13. pr. D. eod.

Si tibi areae meae dominium dedero ea lege, ut aedificares, et partem aedificii mihi dares, locus est praescriptis verbis actioni: non enim ex emto actioni locus est, quia partem rei meae recipio: nec mandati actioni, quia non gratuito data est area: nec pro socio actioni, quia qui societatem contrahit, rei suae dominus esse non desinit. Quodsi areae dominium non transtulerim, sed passus fuerim te aedificare ea lege, ut quod aedificatum esset, vel pretium eius communicaretur, societas est.

Eadem dicimus, et si puerum nutriendum, vel pecus pascendum tibi dedero ad tempus, ea lege, ut postea venderetur, et pretium divideremus. Sed et si partis areae dominium in te transtulero, ut eadem lege aedificares, idem erit.

XIV. Idem. Si servandarum mercium tuarum causa meas in mare proieceris, non teneris. Si vero sine causa proieceris, locus est in factum actioni: si vero dolo, de dolo actioni. L. 14. pr. D. eod.

Si servum alienum spoliavero, isque frigore mortuus sit, de vestimentis quidem actio furti in duplum competit: de servo vero petitio in duplum, salva et accusazione criminali. §. 1.

Si calicem alienum in profundum abiecero, non lucrifaciendi causa, sed damni domino dandi, in duplum teneor, vel lege Aquilia. §. 2.

Si glans tua in fundum meum cadat, eamque depascam, locus est actioni in factum, non de pastu pecoris: quia non in tuo fundo depavi, nec locus est legi Aquiliae. §. 3.

XV. Idem. Si quid mihi dederis, ut servum tuum fugitivum tibi indicarem, non recipis, quod mihi dedisti. Si vero pactio intercesserit de dando, locus est actioni praescriptis verbis, et de dolo, si dolus subsecutus sit. L. 15. D. eod.

XVI. Pompon. Permisisti mihi cretam eximere de agro tuo, et locum replere. Locus adversus me est actioni, ut locum repleam, vel ex vendito actioni, si emi. Si vero replevero, nec patiaris me cretam

f) Sic lego. Fabr. ἀναδιδώσιν. ff) Fabr. κτίσας. g) L. 14. §. 1. 2. 3. leguntur in Syn. p. 208. h) Syn. ἀλλότριον omittit, et habet δοῦλόν σου. i) Syn. ἀλλ' ἐπὶ τῷ. k) Syn. πραγμάτων. Leuncl. in marg. προβάτων vel θρεμμάτων. l) L. 15. D. h. t. legitur in Syn. p. 127. m) Syn. addit μοι post παρῶσῃς.

δὲ ἀνεπλήρωσα, καὶ τὸ λευκόγαιον οὐ συγχωρεῖς μοι λαβεῖν, ἔχω παραστατικὴν ἀγωγὴν· ἐμὴ γὰρ γέγονεν, ὀρυγείσα κατὰ γνώμην σου.

L. 16. §. 1. Ἐπέτρεψάς μοι, σπεῖραι ἐν τῷ ἀγρῷ σου, καὶ D. XIX. 5. λαβεῖν τὸν καρπὸν. κωλύων με λαβεῖν, ἐνάγη τῇ περὶ δόλον.

L. 17. pr. ιζ'. Οὐλπιαν. Ἐὰν παρᾶσχω σοι δῶρον οἰκίαν, ἔχω D. eod. τὴν ἐπὶ τοῖς κεχορημημένοις ἀγωγὴν. ἀσφαλέστερον δέ, τὴν περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγὴν κινεῖν.

§. 1. Ἐὰν ^{η)} παρᾶσχω σοι διατετιμημένον πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ ἢ αὐτὸ ἀγαγεῖν μοι, ἢ τὸ τίμημα, καὶ ἀπόληται πρὶν ἢ παραθῆ, ἔχω τὴν περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγὴν ^{ο)}. καὶ ^{ρ)} εἰ μὲν ἐγὼ σε πικρὴ κάλεσα λαβεῖν, ἐμός ἐστιν ὁ κίνδυνος· εἰ δὲ σὺ πικρὴ κάλεσας, σός. εἰ δὲ μηδέτερος, δόλον καὶ ἀμέλειαν χρεωστέεις.

§. 2. Ἐὰν παρᾶσχω σοι πρᾶγμα διατιμησασθαι, καὶ λέγεις ἀπολέσαι, εἰ μὲν ἀγνοῶ, ποῦ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἔχω τὴν περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγὴν· εἰ δὲ οἶδα, αὐτὸ εἶναι παρὰ σοί, ἔχω τὴν περὶ κλοπῆς εἰς τὸ διπλοῦν ἀγωγὴν, καὶ τὴν ἀπαιτοῦσαν αὐτὸ τὸ κλοπιμαῖον, καὶ τὴν παριστώσαν αὐτὸ ἀγωγὴν. καὶ εἴτε χάριν σοῦ, ἢ ἐκατέρου ἔλαβες αὐτό, χρεωστέεις δόλον καὶ ἀμέλειαν, οὐ μὴν καὶ κίνδυνον. εἰ δὲ δι' ἐμὲ μόνον, ἀπὸ μόνου δόλον ἐνέχη. σχεδὸν γὰρ παραθήκη ἐστίν.

§. 3. Ἐὰν ἐπὶ ^{ρρ)} τινὰς ἀντικλοπῆν ἀλλήλοις βόας συμφωνήσωμεν, καὶ ὁ σὸς ἀποθάνῃ παρ' ἐμοί, χάραν οὐκ ἔχει ἢ ἐπὶ τοῖς κεχορημημένοις ἀγωγῇ, ἐπεὶ μὴ κατὰ χάριν. ἐστὶν οὖν ἢ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῇ.

§. 4. Ἐάν σου πιπράσκοντός μοι πρᾶγμα, παρακάλεσώ σε ἔασαί μοι αὐτό, ἐφ' ᾧ δεῖξαι τοῖς ἐμπείροις, καὶ ἀπόληται ἐμπρησιῶ, εἰ μείζονι περιστάσει, οὐ κινδυνεύω. δῆλον οὖν, ὅτι παραφρακτὴν χρεωστώ.

§. 5. Ἐάν ^{θ)} ὁ λαβὼν ἐπὶ συνθήκῃ ἀρραβῶνας δακτυλίους, μὴ δίδωσι τὸν τοῦ ἡττηθέντος τῷ νικῆσαντι, ἐνάγεται τῇ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῇ. ἢ γὰρ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ, ἢ ὁ ἀπαιτῶν τὸ κλαπέν λόγος οὐχ ἀρμόζει τῷ νικητῇ, ὡς μήτε τὴν δεσποτείαν, μήτε τὴν νομὴν ἐσχηκότι. εἰ δὲ ἀπρεπῆς ἦν ἢ αἰτία, μόνον τὸν ἴδιον ἀναλαμβάνει [τὸν] δακτύλιον.

L. 18. ιη'. Ἰδεμ. Ἐὰν παρᾶσχω σοι νομίματα ἐπὶ τῷ D. eod. δοῦναι Πέτρω, εἰ ἀγάγη τὸν φρυγάδα μου, καὶ μὴ ἀγάγη, λαμβάνω νομίματα διὰ τῆς περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς. οὐ γὰρ εἰ μεσίτης, ὡς μὴ τῶν δύο παραθεμένων σοι.

L. 19. pr. ιθ'. Ἰδεμ. Ἦτησάς με, δανείσαι σοι, καὶ μὴ ἔχων, D. eod. δέδωκά σοι πρᾶγμα πωλῆσαι, καὶ χορήσασθαι τῷ τιμήματι. ἐάν ἢ οὐκ ἐπώλησας, ἢ οὐκ ἔλαβες πωλῆσας ἐν δάνει τὰ χρήματα, χάρα τῇ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῇ.

§. 1. Ἐὰν ὑπόθωμαι ὑπὲρ σοῦ πρᾶγμα, καὶ δόξῃ δοῦναι μοι ἐγγυητὴν, ἔχω τὴν περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγὴν. εἰ δὲ μισθὸν ἔλαβον, ἢ ἐπὶ μισθώσει ἀγωγῇ ἀρμόζει.

tollere, habeo actionem ad exhibendum: mea enim facta est, cum voluntate tua exempta sit.

Permisisti mihi, ut sererem in fundo tuo, et fructus perciperem. Si prohibeas me, quominus fructum percipiam, de dolo tecum agitur.

XVII. Ulpian. Si gratuitam tibi habitationem dedero, commodati actionem habeo. Sed est tutius, actione praescriptis verbis experiri.

Si rem aestimatam tibi dedero, ut aut eandem mihi afferres, aut pretium, et perierit res, antequam venderetur, praescriptis verbis actionem habeo. Et si quidem ego te rogavi, ut rem acciperes, meum est periculum: si vero tu rogasti, tuum. Si neuter, dolum et culpam praestas.

Si rem tibi dedi pretii explorandi causa, et dicis, te perdidisse, si quidem ignorem, ubi res sit, praescriptis verbis actionem habeo: si vero sciam, eam apud te esse, habeo actionem furti in duplum, et condictionem furtivam, et actionem ad exhibendum. Et sive tua, sive utriusque causa accepisti, dolum et culpam praestas, nec vero periculum. Si vero mea duntaxat causa, de dolo duntaxat teneris. Ferme enim depositum est.

Si inter nos convenerit, ut vicissim boves commodaremus, et tuus apud me perierit, commodati actio locum non habet, quia gratuitum non est. Est igitur actio praescriptis verbis.

Si cum mihi rem venderes, rogavi te, ut eam mihi peritis ostendere sineres, eaque incendio perierit, si quidem vi maiore, periculum non praesto. Apparet igitur, me custodiam debere.

Si is, qui sponsionis causa arrhae nomine annulos accepit, victi annulum victori non reddat, praescriptis verbis actione convenitur. Neque enim furti actio, vel conditio furtiva victori competit, cum nec dominium, nec possessionem habuerit. Quodsi inhonesta causa fuit, suum duntaxat annulum recipit.

XVIII. Si pecuniam tibi dedero, ut Petro dares, si fugitivum meum reduxisset, nec reduxerit, actione praescriptis verbis pecuniam repetam. Neque enim sequester es, cum duo apud te non deposuerint.

XIX. Idem. Rogasti me, ut pecuniam tibi crederem, et cum non haberem, dedi tibi rem vendendam, ut pretio utereris. Si non vendidisti, aut vendidisti quidem, pecuniam autem non accepisti mutuum, locus est actioni praescriptis verbis.

Si rem pro te obligavero, et placuerit, ut fideiussorem mihi praestares, habeo actionem praescriptis verbis. Sin autem mercedem accepero, ex locato actio competit.

η) §. 1. legitur in Syn. p. 253. et apud Harm. II. 3. §. 11. Nota quae in Syn. p. 253. exhibentur fragmenta huius tituli, ibi reposita esse sub tit. 4. lib. XXIIV. Basilicorum. ο) Verba ἔχω — ἀγωγὴν omittit Harm. ρ) καὶ omittit Harm. ρρ) Adde τῷ post ἐπὶ. θ) Citatur §. 5. in Schol. h. ad Basil. LX. 6. cap. 37. Fabr. T. VII. p. 214. his verbis: ἀνάγγωθι καὶ τὸ τέλος τοῦ ἰζ'. κεφ. τοῦ δ'. τιτ. τοῦ κ'. βιβ. λέγων, τὴν φύσιν μὴ ἀρμόζειν τῷ μήτε νομὴν, μήτε δεσποτείαν ἐσχηκότι τοῦ κλαπέτος πρᾶγματος.

κ'. Ἐάν προσίμους ἵππους παράσχω σοι γυμνώσαι^{τ)}, καὶ ἀποδοῦναι, εἰ ἀπαρέσουσί σοι, καὶ νικήσας μετ' αὐτῶν, οὐ θέλεις ἀγοράσαι, λαμβάνω τὸ δοθέν σοι διὰ τῆς^{τ')} τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς.

Ἐάν μούλας ἐπὶ τῷ γυμνάσει δώσω σοι, ἵνα εἰ μὲν ἀρέσωσιν, ἀγοράσῃς, εἰ δὲ ἀπαρέσουσι, διδῶς τι καθ' ἡμέραν, καὶ ἀφέλωνται αὐτὰς εἴσω τῆς προθεσμίας λησται^{ε)}. εἰ μὲν πεπληρωμένη ἦν ἡ πρῶσις, τὴν τιμὴν ἀπαιτῶ διὰ τῆς ἐπὶ τῇ πρῶσει ἀγωγῆς· εἰ δὲ ἀτελής ἦν, τὸ συνδόξαν ἡμερησίον ποσὸν ἀπαιτῶ διὰ τῆς προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς.

Ἐάν^{ς)} βουλομένου σου^{ι)} σκεῦος ἀγοράσαι, ὃ τεχνίτης ἀγαθὸν ἐάσῃ^{η)} παρὰ σοί, καὶ ἀπαρεσθῆς πέμψῃς αὐτὸ^{ν)} διὰ δούλου σου^{ω)}, καὶ ἀπόληται ἄνευ δόλου σου καὶ ἀμελείας^{κ)}, ὃ τεχνίτης ζημιούται· καὶ αὐτοῦ γὰρ χάριν ἐπέμψθη. ἐνέχη δὲ καὶ ἀπὸ ἀμελείας τῶν λαβόντων αὐτὸ παρὰ σοῦ φυλάξαι, ἢ διακομίσει. ἀρμόζει οὖν^{υ)} ἢ περὶ^{ζ)} τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς.

κα'. Ἰδεμ. Ἐν ἀτονίᾳ ἀγωγῆς, ἢ παραγραφῆς, ἢ φάκτουμ δίδονται.

κβ'. Γαι. Εἰ μὲν ἐπὶ τῷ δωρεᾶν κναφῆναι ἢ φραφῆναι δοθῆ τι, χώρα τῇ περὶ τῆς ἐντολῆς ἀγωγῆς· εἰ δὲ δοθῆ τι, ἢ ὀρισθῆ μισθός, τῇ ἐπὶ μισθώσει. εἰ δὲ ἐπὶ τῷ μετὰ ταῦτα δοθῆναι τὸ συνδοκοῦν ὑπὲρ μισθοῦ, ἢ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς κινεῖται.

κγ'. Ἀλφεν.^{α)} Τὸν δακτύλιόν σου ἔλαβον ἐπὶ τῷ ἰδεῖν, καὶ ἐξέπεσεν εἰς^{β)} τὸν ποταμόν· ἐνέχομαι^{γ)} τῇ ἀγωγῇ.

κδ'. Ἀφρικ. Ἐδωκά σοι ἑκατὸν νομίσματα, ἵνα ἐκ τῶν ἡμικατοστιαίων αὐτῶν τόκων συντελής ὑπὲρ ξμοῦ· καὶ εἰ μὲν πλείων ἦν ὁ τόκος, ἵνα τὸ περιττὸν δῶς μοι· εἰ δὲ ἥττων^{ε)}, ἵνα ἐκ τῶν τοῦ κεφαλαίου μειώται· εἰ δὲ καὶ ἀναλωθῆ καὶ αὐτό, εἴ τι παράσχη, ἀπαιτήσῃς με. τοῦτο μὲν δάνειον οὐκ ἔστιν· ἐπὶ γὰρ τοῦ δανείου τόκος ἀνεπερώτητος οὐκ ἔρρωται. ὅμως ἐνταῦθα ὡς ἐντολή ἐστιν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔστι κατὰ χάριν· εἴ τι γὰρ ὑπὲρ τὴν ἡμικατοστὴν λάβῃς, κερδανεύς· οὔτε δὲ δάνειον, καθὸ καὶ τὸ κεφάλαιον ἐμοὶ κινδυνεύεται, καὶ εἰ μὴ λάβῃς τόκον, οὐδὲν ἀπαιτῶ· καὶ ἐάν ὑπὲρ ἀναλώσεως, μείω τὸ κεφάλαιον· τὴν περὶ τῶν συμπεφωνημένων ἀγωγῆς κινῶ.

κε'. Μαρκιαν. Ἐάν τεκτονικὰς ὑπηρεσίας τοῦ δούλου μου παράσχω ἐπὶ τῷ λαβεῖν τοσαύτας, χώρα τῇ προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς, ὡς περὶ ἐάν δώσω φελόνιον ἐπὶ τῷ λαβεῖν στιχάριον· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὑπηρεσίαι, εἰ καταβληθῶσι μὴ χρεωστούμεναι κατὰ πλάνην, αὐτὰ οὐκ ἀναλαμβάνονται. ἐπὶ γὰρ τοῦ μὴ χρεωστούμενου ἢ τὸ δοθὲν ἀναλαμβάνεται, ἢ τοσοῦτον τοῦ αὐτοῦ γένους. οὐδέτερος δὲ τρόπος ἐπὶ τῶν ὑπηρεσιῶν προβαίνει.

κς'. Πομπων. Ἐάν δώσω σοι σκεῦος ἐπὶ τῷ ἀποδοθῆναι μοι, χώρα τῇ ἐπὶ τοῖς κεχορημένοις ἀγωγῇ· εἰ δὲ ἐπὶ τῷ λαβεῖν τὸν αὐτὸν σταθμόν, ἢ περὶ τῶν προγεγραμμένων συμφώνων ἀγωγῆς ἀρμόζει ἐπὶ τῷ αὐτῷ σταθμῷ καὶ τῇ καλλονῇ. εἰ δὲ ἵνα τὸ σκεῦος ἢ

XX. Si equos venales tibi experiendos dedero, ut *L. 20. pr.* si displicuissent, redderes, et postquam in his viceris, *D. XIX. 5.* eos emere nolis, quod tibi datum est, praescriptis verbis actione recipiam.

Si mulas tibi dedero, ut experiaris, et si placuissent, emereres, si vero displicuissent, ut in dies singulos aliquid praestares, easque intra diem statutum latrones abstulerint: si quidem perfecta fuit venditio, petam pretium actione ex vendito: si vero nondum perfecta fuit, quantitatem, quam in singulis dies dari placuit, actione praescriptis verbis petam. §. 1.

Si cum vas emere velles, artifex id ad te detulerit et apud te reliquerit, et cum tibi displicuisset, id per servum tuum miseris, et sine dolo et culpa tua perierit, damnum artificis est: nam eius quoque causa missum est. Sed et ipse teneris ex culpa eorum, qui custodiendum illud perferendumve susceperunt. Competit igitur actio praescriptis verbis. §. 2.

XXI. Idem. Cum deficit actio vel exceptio, in factum datur. *L. 21. D. eod.*

XXII. Gai. Si quid tibi gratis poliendum sarcicendumve dederim, locus est actioni mandati: si vero datum quid sit, vel merces constituta, actioni ex locato. Si vero, ut postea mercedis nomine daretur, quod placuerit, actio praescriptis verbis instituitur. *L. 22. D. eod.*

XXIII. Alfen. Annulum tuum accepi, ut respecerem, et decidit in flumen: teneor hac actione. *L. 23. D. eod.*

XXIV. Afric. Dedi tibi centum nummos, ut ex usuris semissibus eorum tributum pro me praestares: et si quidem plus esset in usuris, ut mihi superfluum redderes: si vero minus, id ex sorte decederet: sed et si sors consumeretur, ut quod praestitisses, a me peteres. Hoc quidem mutuum non est: in mutuo enim usurae non debentur, nisi in stipulationem deductae sint. Tamen hoc loco quasi mandatum est. Sed quia gratuitum non est: si quid enim ultra usuras semisses perceperis, id lucrifacis: nec vero mutuum est, quia sortis periculum ad me pertinet, et si usuras non perceperis, nihil a te petam: et si plus, quam usuras, impenderis, sortem id minuit: actione praescriptis verbis experiar. *L. 24. D. eod.*

XXV. Marcian. Si operas fabriles servi mei dedero, ut totidem recipere, locus est actioni praescriptis verbis, sicuti si penulam dederim, ut tunicam acciperem: quamvis, si per errorem operae indebitae datae sunt, ipsae non repetantur. Nam in indebito aut id, quod datum est, repetitur, aut tantundem eiusdem generis. Neuter autem modus in operis procedit. *L. 25. D. eod.*

XXVI. Pompon. Si tibi vas dedero, ut mihi id redderes, locus est actioni commodati: si vero, ut tantundem ponderis acciperem, praescriptis verbis actio competit eiusdem ponderis et bonitatis nomine. Quodsi, ut idem vas, vel ut eiusdem ponderis argentum

τ) Malim γυμνάσαι. rr) Adde περὶ, et §. seq. adde περὶ τῶν ante προγεγραμ. s) *L. 20. §. 2.* legitur in Syn. p. 253. et apud Harm. II. 3. §. 12. t) Syn. μου. Leuncl. in marg. σου. u) Harm. Syn. ἐάσῃ. Fabr. ἐάσει. v) αὐτὸ δεest in Syn. et Harm. w) σου deest in Syn. x) Harm. ἄνευ ἀμελείας καὶ δόλου σου. y) Harm. γοῦν. z) περὶ omittit Syn. et Harm. a) *L. 23. D. h. t.* legitur in Syn. p. 253. et apud Harm. II. 3. §. 13. b) Syn. Harm. ἐπί. c) Harm. καὶ ἐνέχομαι. cc) Fabr. ἥτιον.

τὸν ἀντάργυρον^{d)} δῶς, εἰ μὲν ἐδόθη σοι ἐπιλογή, παρα-
χρῆμα σὸν γίνεται τὸ σκεῦος, καὶ δίδως οἶον θέλης.
εἰ δὲ ἐμοὶ ἐδόθη ἐπιλογή, οὐ γίνεται τὸ σκεῦος σὸν,
ἕως ἂν φανερώσω μὴ θέλειν αὐτό.

κζ. ε) Τὸ διδόμενον ἰατροῖς καὶ τεχνίταις δῆλον
ποσὸν ἐν ταῖς Καλάνδαις, οὐκ ἔστι μισθός. ἐὰν οὖν
τι παρὰ τὸ προσῆκον ἐν ταῖς τοιαύταις ὑπηρεσίαις
γένηται, οὐχ ἢ ἐπὶ μισθώσει ἀγωγή, ἀλλ' ἐν φάκτουμ
ἀριόζει.

dares, si quidem electio tibi data sit, statim vas tuum
efficitur, et das, quod volueris. Si vero electio mihi
data sit, vas tuum non fit, donec significavero, me
illud nolle.

XXVII. Certa quantitas, quae Calendis praesta-
tur medicis et artificibus, merces non est. Si quid
igitur in eiusmodi operis praeter quam deceat, fa-
ctum sit, non locati, sed in factum actio competit.

Τ Ω Ν Β Α Σ Ι Λ Ι Κ Ω Ν

BIBΛΙΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

BASILICORUM

LIBER XXI.

ΤΙΤΛΟΣ Α.

Περὶ μαρτύρων εὐνοπολήπτων καὶ ἀτίμων.

L. I. pr. D. XXII. 5. α. Ἀρχαδ. α) Ἀξιοπίστονος εἶναι δεῖ τοὺς μάρ-
τυρας.

§. 1. Καὶ^{b)} παράγονται^{c)} καὶ ἐπὶ χρηματικῶν^{d)}, καὶ
ἐπὶ ἐγκληματικῶν^{e)} οἱ μὴ κεκαλυμένοι ὑπό^{f)} νόμον,
ἢ ἐξκουσατεύμενοι.

§. 2. Εἰ^{g)} καὶ πλείονος ἀριθμοῦ μαρτύρων ὁ νόμος
μνημονεύσει, τοὺς ἀρκοῦντας ὅμως οἱ δικασταὶ προσ-
δεχέσθωσαν^{h)}, ἵνα μὴ τῇ τῶν πλείονων παραγωγῇ^{hh)}
σκύλλωνταιⁱ⁾.

ἀξιοπίστονος εἶναι δεῖ] Ἰσιδώρου. Περὶ μαρτύρων
ἐπεὶ θεὸν ποιεῖται τὸν λόγον ὁ γομοθέτης. τῶν μαρτύρων ἢ
χρῆσις συνεχῆς τε καὶ ἀναγκαία ἦν, ἐξ Ἑλλήνων μάλιστα. χρῆ-
σις δὲ προσλαμβάνεσθαι καὶ ἀπαιτεῖν μαρτυρας, ὧν οὐκ ἔστι σα-
φῶς τὴν πίστιν εἶρεῖν, ἢ τοὺς μαρτυροῦντας. προσλαμβάν-
ονται δὲ μαρτυρες οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐγκληματικῶν, ἀλλὰ καὶ
ἐπὶ χρηματικῶν ὑποθέσεων. πρὸς τοῦτοις ἀπαιτεῖσθαι χρῆ-
σις μαρτυρας ἀπὸ τῶν μὴ κεκαλυμένων μαρτυρῶν, μήτε ἐξ-
κουσατίονα πρὸς ἀποφυγὴν μαρτυρίας ἔχοντων. τινὲς δὲ κω-
λύονται μαρτυρῶν, ἢ τινὲς ἔχουσι ἐξκουσατίονα, ὡς μὴ ἀναγ-
κάεσθαι μαρτυρῶν, περὶ ὧν ὁ λόγος διδάξει σε. [Sch. a. II.
535.]

Κωλύεται μαρτυρῶν καὶ ὁ πρὸς ἀτιμίαν τινὸς χρόμας
βιβλίον, ἢ συνθεῖς, ἢ ἐκδεδικώς καὶ δόλον ποιήσας, ἐφ' ᾧ τι
τοῦτων γενέσθαι, εἰ καὶ ὀνόματι ἑτέρου, ἢ ἰωνόντως ἐξέδωκε,
καὶ καταδικασθεὶς κωλύεται μαρτυρῶν καὶ ὁ ποῶν ἐπιγράμ-
ματα, ἢ τι ἕτερον ἀγραφον πρὸς ἀτιμίαν τινὸς προσφέρων, καὶ
ὁ πρᾶθῆναι ἢ ἀγορασθῆναι τὰ τοιαῦτα παρὰ σκευῶν, ὡς
βιβ. ε. tit. κα. κεφ. ε. θεμ. θ. καὶ ι. οἱ δὲ κωλύμενοι
μαρτυρῶν οὐτε κεφαλικὸν κινεῖν ἐγκλημα δύναται. φησὶ γὰρ

d) Lege τοσοῦτον ἀργυρον. e) Huic loco qui respondeat, in Corpore Iuris Civilis reperi nullum. a) L. I. pr. legitur
in Syn. p. 222. et apud Balsamonem ad Phot. Nomocan. Tit. IX. cap. 2. in Voelli et Iustelli Bibl. Iur. Can. T. II. p. 965.
et in Blastaris Syntagmate Alphabet. Lit. A. cap. 8. in Beveregii Synod. T. II. P. II. p. 103. b) §. 1. L. I. est in Syn.
p. 222. sq. et apud Balsamonem ad Phot. l. I. et apud Blastarem l. I. c) Syn. παρέχονται. d) Syn. χρηματικὸς et postea
ἐγκληματικὸς. Balsam. χρηματικὸς. Blast. ἐγκληματικὸν ὑποθέσεων, omisso ἐπὶ. e) καὶ ἐπὶ ἐγκληματικῶν Bals. omittit.
f) Bals. Blast. ἀπὸ τοῦ. g) L. I. §. 2. legitur in Syn. p. 223. h) Syn. παραδεχέσθωσαν. hh) Syn. ἀγωγή. i) Sic lego
cum Syn. Fabr. σκύλλονται.

TITULUS I.

De testibus integrae existimationis et infa-
mibus.

I. Arcad. Fide dignos testes esse oportet¹⁾.

Et producantur tam in pecuniariis, quam in
criminalibus causis hi, qui lege non prohibiti sunt,
vel qui non excusantur²⁾.

Quaquam maioris numeri³⁾ testium lex memi-
nerit, tamen iudices tot admittant, quot sufficiunt,
ne plurium productione homines vexentur.

1) fide dignos testes esse oportet] Isidori.
De testibus inde ab hoc loco Iureconsultus verba facit.
Testium usus frequens et necessarius erat, maxime ex
Graecis. Adhibere autem testes oportet eos, quorum
fides sive testimonium non vacillat. Adhibentur autem
testes non solum in criminalibus, verum etiam in pecu-
nariis causis. Praeterea petendi sunt testes ex his,
quibus non interdicitur testimonium, vel qui excusatio-
nem non habent ad testimonium evitandum. Quidam
autem prohibentur testimonium dicere, quidam excusa-
tionem habent, ne testimonium dicere cogantur, ut ex
sequentibus discas.

Testimonium quoque dicere prohibetur, qui ad infa-
miam alicuius fibrum scripsit, vel composuit, vel edidit,
dolove malo fecit, quo quid eorum fieret, etiamsi alte-
rius nomine, vel sine nomine ediderit, et condemnatus
testis esse prohibetur: et qui facit epigrammata, aliudve
quid non scriptum ad infamiam alicuius profert, et qui
ea vendi vel emi curat, ut lib. 60. tit. 21. cap. 5. them. 9.
et 10. Qui autem testimonium dicere prohibentur, nec

βιβ. ζ'. tit. λδ'. κεφ. δ'. ὁ καταδικασθεὶς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ κατηγορεῖν οὐ δύναται, εἰ μὴ ἰδίαν ἀδικίαν ἢ θάνατον ἐνδικεῖ τέκνων τῶν ἰδίων, ἢ τοῦ πατρῶος. οὔτε ὁ ἐπὶ συνοφαντία ἀτιμηθεὶς, οὔτε ὁ κατελθὼν εἰς κνήμιον ἐπὶ τῷ θηριομαχῆσαι, οὔτε ὁ παιγνικῆν τέχνην, ἢ μαστροπλίαν^{κ)} ποιήσας, καὶ ὁ κατακριθεὶς ὡς προδότης οὐκ εἰς ὑποθέσεως ἢ συκοφαντίας ἐπὶ δημοσίῳ δικαστηρίῳ, οὔτε ὁ καταδικασθεὶς χροῖματα λαβεῖν ἐπὶ τῷ κατηγορησάτωρος ἢ τινι πράγμα φάσαι. [Sch. a. II. 535.]

ἢ ἐξκουσατευόμενοι] Ἐξκουσατεύονται συγκλητικοί, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς. εἰσὶ δὲ οἱ κωλυόμενοι οὔτοι· μίμοι, ὄρχησται, θηριομαχοί, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς θυμέλης ἀναστρεφόμενοι, καὶ ὅσοι ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ κατακριθῶσαν ὡς συκοφανταί, ἢ μοιχοί, ἢ κλέπται, ἢ ἕτερον ὑπόπτημα πεπραχότες^{kk)}, καὶ οἱ πᾶν πέντητες, καὶ ἄνηθοι, καὶ δοῦλοι. ζῆτει βιβ. ζ'. tit. λδ'. κεφ. δ'. [Sch. b. II. 536.]

Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀξιόπιστων πολλοὶ μὲν ἐπιτρέπονται μαρτυρεῖν, πολλοὶ δὲ τῷ νόμῳ κωλύονται. ἕτεροι δὲ ἐξκουσατεύονται. καὶ ἐπιτρέπονται μὲν πάντες πλὴν τῶν κωλυμένων, καὶ ἐξκουσατευόμενων. καὶ κωλύονται μὲν οἱ τὸν μοναχικὸν ἐπαρηρημένοι βίον, ἐὰν μὴ ἱερεῖς ὦσιν. ἐξκουσατεύονται δὲ τῷ ἱερατικῷ κεκοσμημένοι ἀξιώματι, κἂν οἱ μὲν μοναχοὶ οὐδὲ θέλοντες ἔσονται μαρτυρεῖν. ἀπρεπὲς γὰρ τῷ νόμῳ δοκεῖ τὸν ἄπαξ τοῖς ἐν βίῳ ἀποταξιόμενον πάλιν τοῖς μεταίτεροις προσερχεῖσθαι καὶ δικαστηρίοις ἐναδολογεῖν· διὸ οὐδὲ κωλύονται μὲν μαρτυρεῖν, ἀλλ' ἀπέχονται. οἱ δὲ ἱερεῖς οἱ μὴ μοναχικὸν σχῆμα περιφερόντες οὐ κωλύονται θέλοντες μαρτυρεῖν· μὴ θέλοντες δὲ ἀκοίτες μαρτυρεῖν οὐκ ἀναγκάζονται, ἀλλ' ἐξκουσατεύονται. μὴ μόνους δὲ τοὺς μοναχοὺς κωλυεσθαι ὑπολάβης, ἢ μόνους τοὺς ἱερεῖς ἐξκουσατευσθαι. εἰσὶ γὰρ καὶ ἕτερα πρόσωπα κωλυόμενα, καὶ ἕτερα ἐξκουσατευόμενα, ὃ καὶ προῖων εἰρήσεις. τοῦτο πρὸς διωστολήν τῶν μαρτυροῦντων καὶ μὴ βουλομένων. [Sch. b. II. 536.]

Οἱ δὲ ἐξκουσατευόμενοι οὔτοι· στρατιῶται, πρωτοσπαθάριοι, καὶ οἱ τούτων ἀναπέρω, ἱερεῖς οἱ περὶ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀσχολούμενοι. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς, εἴπερ ὅπως διεήθη τις αὐτῶν μαρτυρίας, οἰκοὶ ἐρωτῶνται προκειμένων τῶν θείων λογίων. καὶ ζῆτει βιβ. α'. tit. γ'. διατ. ζ'. καὶ νεοῖαν ορχ'. κεφ. ζ'. οἱ δὲ ἀσθενεῖς ἢ γέροντες ἀκοίτες οὐχ ἔλκονται εἰς μαρτυρίαν. [Sch. b. II. 536.]

Οὐ μόνον εἰς τὸ μαρτυρεῖν εἰσὶ τινες κωλυόμενοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κινεῖν τὰ δημοσία· οἱ μὲν διὰ φύσιν ἢ ἡλικίαν, ὡς γυνὴ καὶ ἄνηθος, οἱ δὲ ὡς ἐνόπλιος στρατευόμενος, ἄλλοι ὡς ἀρχοντες, ἄλλοι ὡς αἰμοὶ ἢ αἰσχροκερδεῖς, καὶ λαβόντες ἐπὶ τῷ κατηγορησάτῳ ἢ μὴ κατηγορησάτῳ, καὶ οἱ δύο κατηγορίας καθ' ἕτερον ἐγγραμμμένοι· ἄλλοι διὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν, ὡς ἀπελεύθεροι κατὰ πατρῶων, ἄλλοι δι' ὑποψίαν συκοφαντίας, ὡς οἱ ψευδομαρτυρησάντες· ἄλλοι διὰ πένιαν, ὡς οἱ μὴ ἔχοντες γ'. νομισμάτων οὐσίαν, ὡς τὸ η'. θ'. καὶ ι'. κεφ. τοῦ λδ'. tit. του ζ'. βιβ. φσιόν. οὔτοι δὲ πάντες ἴδια ἐγκλήματα καὶ φόνον συγγενῶν ἰδίων δύναται ἐκδικεῖν. παῖδες δὲ καὶ ἀπελεύθεροι ἐβληθέντες νομῆς βιαιῶς παρὰ τοῦ πατρῶος ἢ τοῦ πατρῶος, τὸ μὲν ἐγκλημα τῆς βίας οὐ δύναται κινεῖν, εἰς δὲ τὸ ἀναλαβεῖν τὴν νομὴν κινούσι, ὡς τὸ ια'. κεφ. φσιόν τοῦ αὐτοῦ tit. καὶ βιβλίου. ἰπέξελε τὸ περὶ καθουσίωσης. τοῦτο γὰρ ἀπελεύθεροι κινεῖν δύναται, ὡς βιβ. ζ'. tit. λς'. κεφαλαίῳ η'. ἴσθι δὲ, ὅτι ἄλλη παρατήρησις ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων, καὶ ἄλλη ἐπὶ τῶν χρηματικῶν ἐπὶ τῶν παραγωγῶν τῶν μαρτύρων. ἐπὶ μὲν τῶν χρηματικῶν ἀπέντες ἀκοίτες οὐ παράγονται, ἐπὶ δὲ τῶν ἐγκληματικῶν, κἂν ἀπέται, ἔλκονται. ἀποσίαν δὲ τὴν ἐν ἄλλοδαπῇ χώρα νόει. ἀνάγν. νεοῖαν γ'. κεφ. ε'. [Sch. b. II. 536. sq.]

εἰ καὶ πλείονος ἀριθμοῦ] Ἐνθα πολλοὺς ὁ νόμος μάρτυρας παράγειται παρακελεύεται, μὴ ὀρίζεται δὲ τούτων τὸν ἀριθμὸν, δύναται πάντως ὁ δικαστὴς συντέμνειν τὸν ἀριθμὸν, καὶ τοσοῦτοι μόνον ἀρκεῖσθαι μάρτυσιν, ὅς ἀρκεῖν συνίδοι πρὸς τὴν κινουμένην ὑπόθεσιν, κἂν τὰ μάλιστα πολλοὺς ὁ νόμος εἴποι παράγεισθαι μάρτυρας· καὶ ταύτην τὴν ἀδειαν τοῦ δύνασθαι τὸν τῶν μαρτύρων συντέλλειν ἀριθμὸν ἢ διατάξεις ἐπιλοτιμήσατο τῷ δικάζοντι. ὑποπὸν γὰρ ἐστίν, διὰ τὸ πολλοὺς μὲν

capitis accusare possunt. Ait enim cap. 4. tit. 34. lib. 60.: Qui iudicio publico damnatus est, accusare non potest, nisi suam iniuriam, vel mortem defendat liberorum suorum, vel patroni. Nec calumnia infamatus, nec descendens in arenam cum bestiis pugnandi causa, nec artem ludicram vel lenocinium faciens, nec praevaticationis aut calumniae iudicio publico damnatus, nec iudicatus pecuniam accepisse, ut aliquem accusaret vel negotium alicui faecisset.

2) vel qui non excusantur] Excusantur Senatores, Pontifices, Sacerdotes. Prohibentur autem hi: mimi, pantomimi, bestiarum, et thymelicis, et qui iudicio publico calumniae damnati sunt, aut adulteri, aut fures, vel alius flagitii rei, et egentes, et impuberes, et servi. Quaere lib. 60. tit. 34. cap. 4.

Nam et ex his, qui fide digni sunt, plures sunt, quibus testimonium dicere permissum est, plures, qui prohibentur. Alii autem excusantur. Et omnibus quidem permittitur, praeter eos, qui prohibentur, et qui excusantur. Et prohibentur quidem ii, qui monasticam vitam elegerunt, si sacerdotes non sint. Excusantur autem sacerdotes ornati dignitate, quamvis monachi nec volentes admittantur ad testimonium. Indecorum enim legi visum est, eum, qui semel rebus mundialibus renuntiasset, rursus rebus inanibus inquietari, et in iudiciis verba facere: et ideo non prohibentur quidem testimonium dicere, sed abstinere. Sacerdotes autem, qui monasticum habitum non ferunt, non prohibentur, si velint, testimonium dicere: sin autem nolint, inviti testimonium dicere non coguntur, sed excusantur. Solos autem monachos ne putes prohiberi, vel solos sacerdotes excusari. Sunt enim aliae quoque personae, quae prohibentur, et aliae, quae excusantur, ut infra reperies. Hoc ad differentiam eorum, qui testimonium dicunt etiam inviti.

Qui autem excusantur, hi sunt: milites, protospatharii, quique supra eos sunt, sacerdotes, qui circa divinum ministerium occupati sunt. Pontifices autem, si quis omnino eorum egeat testimonio, domi interrogantur, propositis sacris eloquiis. Et quaere lib. I. tit. 3. const. 7. et Novellam 123. cap. 7. Valetudinarii autem et senes inviti non trahuntur in testimonium.

Quidam non solum testimonium dicere prohibentur, sed etiam iudicia publica intendere: alii quidem propter sexum vel aetatem, ut mulier et impubes: alii ut milites armati, alii ut magistratus, alii ut infames vel turpis lucri cupidi, et qui aliquid acceperint ob accusandum vel non accusandum, et qui duas accusationes adversus alios subscriptas habent: alii propter conditionem suam, ut liberti contra patronos: alii propter suspicionem calumniae, ut qui falsum testimonium dixerunt: alii propter paupertatem, ut qui non habent quinquaginta aureos in bonis, ut ait cap. 8. 9. et 10. tit. 34. lib. 60. Hi autem omnes propria crimina et eadem cognatorum suorum vindicare possunt. Liberi autem et liberti a patre vel patrono vi de possessione expulsi, vis quidem crimen intendere non possunt, agunt tamen possessionis recuperandae causa, ut ait cap. 11. eiusdem tit. et libri. Excipe crimen laesae maiestatis. Hoc enim liberti intendere possunt, ut lib. 60. tit. 36. cap. 8. Scias autem, aliud esse observandum in producendis testibus in criminalibus causis, aliud in pecuniariis. In pecuniariis enim absentes inviti non evocantur, in criminalibus autem, licet absint, ducuntur. Absentiam autem intellige commorationem in alia provincia. Lege Novellam 90. cap. 5.

3) quanquam maioris numeri] Cum lex plures testes adhiberi iubet, nec eorum numerum definit, utique iudex numerum coarctare potest, et tot duntaxat testibus contentus esse, quot ad causam, quae agitur, sufficere existimaverit, licet lex de pluribus testibus producendis loquatur: eamque licentiam coarctandi testimonium numerum constituto iudici indulsit. Nam absurdum est, ob id, quod lex plures testes adhibendos dicat,

κ) Lege μαστροπείαν. kk) Sic lego. Fabr. πεπραχότες. Basil. T. II.

εἰπεῖν τὸ νόμιμον παράγεσθαι μάρτυρας, μὴ προδιορίσασθαι¹⁾ τούτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἀδειαν δίδουσθαι τοῖς διαδίκους ἀπεραντον παράγεσθαι μαρτύρων ἀπαιτεῖν ἀριθμὸν. τοῦτο δὲ νόσον, ἐνθα, καθ' ἃ τεθεματισται, πολλοὺς μὲν ὁ νόμος εἶπε παράγεσθαι πρὸς μαρτυρίαν, μὴ προσδιορίσει δὲ πάντων τὸν ἀριθμὸν, πέτε τυχὸν ἢ ἑπτὰ μάρτυρας, ὡς περ ἐπὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῶν κωδικέλλων ἐστὶν ἰδεῖν. καλῶς δὲ ὁ νόμος ἐθεμάτισεν εἰπών, ἐνθα ὁ νόμος πολλοὺς εἶπε παράγεσθαι μάρτυρας, μὴ προσδιορίσας, ὡς πολλὰς εἴρηται, τούτων τὸν ἀριθμὸν· εἰ γὰρ ἀορίστως εἶπε παράγεσθαι μάρτυρας, μὴ προσέθηκε δὲ ἰδικῶς τὸ πολλοὺς τῷ ἀμπλισσῖμος χρῆσάμενος ἤηματι, τότε καὶ δύο μόνον μαρτυροῦντες ἀρκουσι. καὶ τοῦτο μαρθάνεις ἐν τῷ β'. διγ. τοῦ παρόντος τι. Οὐλιανῶ ἤρω. [Sch. c. II. 537.]

Ὡς ἐπὶ τῶν διαθηκῶν καὶ κωδικέλλων. φησὶ γὰρ ζ'. ἢ ε'. πλὴν εἰ καὶ πλείονος ἀριθμοῦ, τουτέστι τῶν ζ'. ἢ ε. μνημονεύσει, ἀλλ' οὐν οἱ δικασταὶ καὶ τοὺς ε'. ὡς ἀρκούντας προσδεχέσθωσαν. [Sch. c. II. 538.]

Εἰ μὲν ὠρισμένως εἶπη ὁ νόμος πόσους, ὡς ἐπὶ διαθήκης, ἐκείνους αὐτοὺς εἰ μὴ ἔχει, οὐ βεβαιούται. εἰ δὲ ἀπλῶς πολλοὺς μάρτυρας, τότε καὶ δύο ἢ τρεῖς ἀρκουσι. [Sch. c. II. 538.]

Οὐ πάντοτε μὲν τὰ πράγματα τὸ αὐτὸ μέτρον ἔχει τῆς ἀποδείξεως, ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἀποδείξει τριῶν μαρτύρων μέτρον ἀρκεῖ· ἐπὶ δὲ τῆς καταθέσεως καὶ ὁμολογίας ε'. καὶ ἐπὶ ἑκάστου πράγματος τοὺς νενομοθετημένους ζητητέον, δι' ὧν τὸ πρῶγμα ἀποδείχθησεται. ἐστὶ δὲ ὅτε δέχεται καὶ ἓνα μάρτυρα ὁ νόμος, οἷον ὅτε προσφέρει ὁ ἐμφυτευτὴς τὸν κανόνα, καὶ ὁ δεσπότης ἀναβάλλεται τούτον λαβεῖν, ὡς βιβ. κ'. τῶν βυσιλ. τι. β'. κεφ. δ'. καὶ ὅτε τις ἀρνείται τὴν ἰδίαν χεῖρα· πιστεύεται γὰρ μόνος ὁ συμβολαιογράφος, ὡς βυσιλ. βιβ. κβ'. τι. α'. κεφ. οε'. καὶ ὅτε ἀπαιτεῖται παραγαγεῖν ἐν τῷ δικαστηρίῳ δικαίωμα κατὰ τὸς πιστεύεται γὰρ τοῦ ἀργυροπράου τὰ κατάγραφα, εἰ καὶ ἐνός ὄντος, ὡς βιβ. τοῦ αὐτοῦ καὶ τι. κεφ. π'. καὶ ὅτε τῆν ἔγγραφον δωρεῖν ὑπογράφοι τις κατὰ γνώμην τοῦ δωρησαμένου, ὡς βιβ. μζ'. τι. α'. κεφ. νε'. εε'. [Sch. c. II. 538.]

L. 2. β'. m) Μοδεστίν. Ἐπὶ τῶν μαρτύρων ζητεῖται D. XXII. 5. ἢ n) ἀξία καὶ ἡ πίστις, καὶ τὰ ἡθῆ, καὶ ἡ στερεότης o). διόπερ οὐκ ἀκούονται οἱ ἐναντιούμενοι τοῖς ἐν ἐκμαρτυρίῳ αὐτῶν p) εἰρημένους.

ἐπὶ τῶν μαρτύρων ζητεῖται] Ἐπὶ τῶν μαρτύρων χρεὶ τὸν τῆς υποθέσεως ἀκροώμενον σκοπεῖν τῶν μαρτυρούντων τὸν βίον, τὴν πίστιν, ἢ τοὺς τρόπους, τὸ σταθρὸν τε καὶ ἀμετάθετον, διὰ τοῦτο μάρτυς καλὸς ὡς μὴ ὧν ἀξιόπιστος οὐκ ἀκούθησεται. [Sch. d. II. 538.]

οἱ ἐναντιούμενοι] Διότι οὐκ ἔχουσι στερεότητα, ἀλλ' ὑπόκεινται καὶ τῷ περὶ πλαστογραφίας, ὡς βιβ. ζ'. τι. μα'. κεφ. κζ'. μάρτυς γὰρ καλὸς ὡς μὴ ὧν ἀξιόπιστος οὐκ ἀκούθησεται. οὕτως ὁ Ἰσριδῆς. Ζητεῖ κεφ. κέ. καὶ βιβ. κβ'. τι. α'. κεφ. π'. [Sch. e. II. 538.]

τοῖς ἐν ἐκμαρτυρίῳ αὐτῶν εἰρημένους] Περὶ ἐκμαρτυρίας ἀνάγνωθι διγ. γ'. θεμ. γ'. καὶ τούτου τοῦ βιβ. τι. δ'. διγ. α'. ἢ τοῦ βιβ. κβ'. τι. α'. κεφ. λ'. αὐτοῦ καὶ Ἐναντιοφανῆς. [Sch. f. II. 538.]

L. 3. pr. γ'. q) Καλλιστρά. Ἐπὶ ἑκάστου μάρτυρος ζητεῖται §. I. D. eod. σθαι ὀφείλει, πότερον r) ἄρχων ἢ ἰδιώτης ἐστὶ, τίμιος καὶ ἀμειπτος, ἢ ἄτιμος καὶ ἐπίτονος, φίλος τοῦ παράγοντος, ἢ ἐχθρὸς τοῦ, καθ' οὗ παράγεται s), εὔπορος ἢ ἐνδεής, ὡς τε διὰ κέρδος τι πλημμελήσαι ss)· ὅταν γὰρ ὑποβίαις ἐστέρηται, μαρτυρεῖ. τὰ δὲ περὶ τούτου διακρίνει ὁ δικαστής, καὶ t) οἱ u) ἀπλῶς μαρτυροῦσιν, εἰ v) μίαν μεμελετημένην ὁμιλίαν προσφέρουσι w), καὶ εἰ πρὸς τὰς πεισεῖς πιθανῶς ἀποκρίνονται.

numerum eorum non definiri, et licentiam dari litigatoribus, infinitum testium numerum producendi. Hoc autem accipe, cum, ut propositum est, lex plures ad testimonium adhibendos dicit, numerum autem omnium non definit, puta quinque vel septem testes, ut in testamentis et codicillis videri potest. Recte autem lex proponit dicens, cum lex plures testes adhibendos dicit, nec eorum numerum definit, ut saepe dictum est: nam si indefinite dixit adhibendos testes, nec specialiter adiecerit, plures, utiturque verbo *amplissimus*, tunc duo tantum testes sufficiunt. Et hoc discis dig. 12. huius tituli, quod Ulpiani est.

Ut in testamentis et codicillis. Ait enim, septem aut quinque. Verum et si maioris numeri, quam septem vel quinque, meminerit, iudices tamen et quinque ut sufficientes admittant.

Si quidem lex definiat, quae adhibendi sint, ut in testamento, nisi eos ipsos habeat, non valet. Si vero simpliciter, plures testes, duo vel tres sufficiunt.

Non perpetuo res eundem modum probationis habent, sed in apocha quidem trium testium modus sufficit: in depositione vero et confessione quinque. Et in re quae testes legitimi quaerendi sunt, per quos res approbetur. Interdum unum tantummodo testem lex admittit, ut puta cum emphyteuta canonem offert, et dominus cum accipere cunctatur, ut lib. 20. Basil. tit. 2. cap. 4. et cum quis negat manum suam: nam fides habetur soli tabellioni, ut Basil. lib. 22. tit. 1. cap. 75. et cum ab aliquo petitur, ut instrumentum in iudicio adversus aliquem proferat: nam creditur scripturae argentarii, licet unus sit, et eiusdem libri et tit. cap. 80. et cum quis voluntate donatoris subscripsit instrumentum donationis, ut lib. 47. tit. 1. cap. 55. 65.

II. Modest. In testibus spectatur¹⁾ dignitas et fides, et mores, et gravitas. Ideo non audiuntur, qui contradicunt²⁾ iis, quae in testatione ipsorum continentur³⁾.

1) in testibus spectatur] In testimoniis is, qui de causa cognoscit, explorare debet testium vitam, fidem seu mores, gravitatem et constantiam. Ideo testis, cuius anceps fides vacillat, quasi non idoneus non audietur.

2) qui contradicunt] Quia constantes non sunt, sed et falsi crimine tenentur, ut lib. 60. tit. 41. cap. 27. Testis enim inconstans tanquam non idoneus non audietur. Sic Garidas. Quaere cap. 25. et lib. 22. tit. 1. cap. 80.

3) iis, quae in testatione ipsorum continentur] De testatione lege dig. 3. them. 3. et huius libri tit. 4. dig. 1. sive Basil. lib. 22. tit. 1. cap. 30. et Enantiophanem.

III. Callistrat. In quolibet teste explorandum est¹⁾, utrum magistratus an privatus sit, honestus et inculpatus, an notatus et reprehensibilis²⁾, amicus producentis³⁾, vel inimicus eius, contra quem producit⁴⁾, locuples an egens⁵⁾, ut lucri causa aliquid admittat: nam si careat suspicione, testimonium dicit. Haec autem discernit iudex⁶⁾, et qui simpliciter testimonium dicant⁷⁾, an unum eundemque meditando sermonem⁸⁾ afferant, et an ad interrogata verisimilia respondeant.

1) Sic lego. Fabr. προδιορίσασθαι. m) L. 2. legitur apud Harm. I. 6. §. 6. n) ἢ inserui cum Harm. Deest apud Fabr. o) Harm. στηρότης. p) Harm. ὑφ' ἐαυτῶν. q) L. 3. pr. §. 1. legitur in Syn. p. 223. et apud Harm. I. 6. §. 7. qui paululum variat. r) Syn. πρότερον. Harm. πρότερος τίμιος καὶ ἀμειπτός ἐστι. s) Syn. παρέχεται. ss) εὔπορος — πλημμελήσαι deest in Syn. t) καὶ deest apud Harm. u) Syn. Harm. εἰ. v) Syn. Harm. ἢ. w) Harm. προσφέρουσι.

Καί^{x)} ποῦα τεκμήρια ὀφείλει προσδέχεσθαι, καὶ τὸ μέτρον τῆς ὑποδείξεως ἐκάστου πράγματος. εἰ καὶ μὴ πάντοτε, ἀλλ' οὖν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ χωρὶς δημοσίων ὑπονημάτων ἢ ἀλλήθεια δείκνυται, ποτὲ μὲν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαρτύρων, ποτὲ δὲ^{y)} διὰ τῆς ἀξίας, καὶ ἀθθεντίας, ἄλλοτε διὰ τῆς συμφώνου φήμης. καὶ ἁπλῶς, τῆς τοῦ δικαστοῦ γνώμης ἠρτηται πιστεῦσαι καὶ μὴ.

Τοῖς^{z)} μάρτυσι καὶ οὐ τοῖς ἐκμαρτυροῖσι^{a)} πιστευτέον^{b)}. αὐτοπροσώπως γὰρ ἐρωτῶνται παρὰ τῶν δικαστῶν ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων, καὶ ὁ μὴ δεικνὺς τὸ παρ' αὐτοῦ προτεθέν, ἐξορίζεται.

Ἄλλη^{c)} οὖν^{d)} ἐστὶν ἀθθεντία τῶν παρόντων μαρτύρων, καὶ ἄλλη ἢ τῶν ἀναγινωσκομένων ἐκμαρτυροῖων. ὁ οὖν^{e)} θέλων ἐπισχεῖν τοὺς μάρτυρας δαπάνας αὐτοῖς παρεχέτω^{f)}.

Περὶ^{g)} βίας οὐ μαρτυρεῖ ἀπελεύθερος κατὰ πάτριον ἢ παιδὸς αὐτοῦ, οὔτε ἄνηβος, οὔτε ὁ ἐν^{h)} δημοσίῳ δικαστηρίῳ καταδικασθεὶς, καὶ μὴ ἀποκαταστάς, ἢ ἐν δεσμῶσι ἢ δημοσίᾳ φρουρᾷ βληθεὶς· οὔτε ὁ πρὸς τὸ θρηοιωχῆσαι μισθώσας ἑαυτὸν· οὔτε ἢ φανερώς πόρον ποιησαμένη ἢ ποιουμένηⁱ⁾ ἐκ τοῦ σώματος· οὔτε ὁ ἐλεγχθεὶς ἢ καταδικασθεὶς λαβεῖν χρήματα ἐπὶ τῷ μαρτυρῆσαι ἢ μὴ μαρτυρῆσαι.

Προπετώ^{k)} οὐ δεῖ πρὸς μαρτυρίαν μετακαλεῖσθαι μακρόθεν, ἐὰν ἄπειον οἱ μάρτυρες· εἰ μὴ συνήθειον ὁ ὄρχων εὐροὶ ἀπὸ πόλεως· εἰς πόλιν αὐτοῦς μεταπέμπεσθαι. πολλῶ δὲ ἦττον οἱ στρατιῶται ἀπὸ τῶν ἰδίων τάξεων ἢ ἀριθμῶν διὰ μαρτυρίαν μετακαλοῦνται.

ἐπὶ ἐκάστου μάρτυρος ζητεῖσθαι ὀφείλει] Εἴρηται γὰρ καὶ βιβ. μη'. τίτλω 15'. κεφ. α'. θεμ. β'. ὅτι ἢ τοῦ φάκτου ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ. καὶ βιβλίω τι. κεφ. η'. θεμ. ζ'. ὅτι τὴν ἐπόθεον σκοπεῖ πρὸς τὸ δίκαιον ὁ δικαστής. ἰσθι δὲ, ὅτι ὁ κέ'. κανὼν τῆς ε'. συνόδου λέγει, ἄρκειν ἐπὶ ἐλευθερίας τρεῖς μάρτυρας. [Sch. g. II. 538.]

Χρῆ τῶν μαρτύρων ἐπιμελῶς σκοπεῖν τὴν πίστιν τὸν τῆς ὑποθέσεως ἀκροῶμενον, τουτέστι τὰ πρόσωπα, πότερον βουλευτικῆς ἢ ἰδιωτικῆς τέχνης οἱ μάρτυρες εἰσι· κἂν ἰδιωτῆρ εἴρη τὸν μαρτυροῦντα, ὀφείλει κακῆνον πᾶν σκοπεῖν, πότερον ἐπίτιμος τε καὶ ἀνεπίλητος, ἢ ἄτιμος καὶ ἐπίφογος, πλούσιος ἢ πένης ὁ μάρτυς ἐστίν, ὡς μὴδὲ παρατεῖσθαι κέρδους ἔνεκα πλημμελεῖν. ἐξετάζεται δὲ κακῆνον, μὴ ἐχθρὸς ἐστὶν ὁ μάρτυς, οὐ καταμαρτυρεῖ· τότε γὰρ τὸν μαρτυροῦντα δεχέσθαι χρῆ, ὅταν ἢ τοῦτον μαρτυρία πάσης ὑποψίας ἐστέρηται, ἢ δια τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ μαρτυροῦντος, ὅτι τυχὸν ἐπίτιμος ἐστὶ καὶ ἀνεπίλητος ὁ μαρτυρῶν· ἢ διὰ τὴν αἰτίαν, ὅτι τυχὸν οὐ διὰ κέρδος, οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν τινα τὸ μαρτυρεῖν ἐπαγγέλλεται. διὰ τοῦτο^{kk)} γὰρ καὶ Ἀδριανὸς ὁ θειοτάτος πρὸς Βίβιον Βάρον τινὰ ληγόντων ὄντα τῆς Κιλικίας ἀντέγραψε, κρῖσεως μᾶλλον δικαστικῆς ἠρτησθαι, ἐξετάζειν τῶν μαρτυροῦντων τὴν πίστιν. ἴδε δὲ σοὶ αὐτὰ τῆς ἐπιστολῆς ῥήματα παραθήσομαι πρὸς αὐτὸν ἀποτείνοντα τὸν Βάρον. αὐτὸς μᾶλλον δύνῃ τὴν πίστιν ἐξετάζειν τῶν μαρτυροῦντων, τίνες τε καὶ ποίας ἀξίας καὶ προλήψεως οὗτοι τυγχάνουσι· καὶ τίνες ἀπλοῦστερον δοκοῦσι διαλέγεσθαι τε καὶ μαρτυρεῖν, καὶ πότερον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μεμελετημένην ὀφίσει φωνήν· ἢ ἄρῃν καὶ ἐξ αὐτοσχεδίου πρὸς τὴν σὴν ἐρωτήσιν ἀποκρίνονται. ταῦτα τῆς ἐπιστολῆς ἐστὶ τὰ ῥήματα. τοῦ αὐτοῦ δὲ βασιλέως καὶ ἑτέρα τις ἐστὶν ἀντιγραφὴ πρὸς Βαλέριον

Et quae argumenta⁹⁾ debeat admittere, et quem L. 3. §. 2. modum probationis cuiuslibet rei. Licet non semper¹⁰⁾, plerumque tamen etiam sine publicis monumentis¹¹⁾ veritas ostenditur, alias ex numero testium¹²⁾, alias ex dignitate et auctoritate¹³⁾, alias ex fama consentiente¹⁴⁾. In summa, ex iudicis sententia pendet¹⁵⁾, quid credat, aut non credat.

Testibus, non testimoniis credendum est¹⁶⁾. Nam §. 3. de criminibus ipsimet interrogantur a iudicibus, et qui non probat, quod intenderat, relegatur¹⁷⁾.

Alia igitur est auctoritas¹⁸⁾ praesentium testium, alia testimoniorum, quae recitari solent. Qui igitur testes retinere vult, det eis impendia¹⁹⁾.

De vi testimonium non dicit²⁰⁾ libertus²¹⁾ in §. 5. patronum filiumve eius, nec impubes, nec qui iudicio publico damnatus est, et in integrum restitutus non est²²⁾, nec qui in vinculis²³⁾ custodiave publica est: nec qui se locavit²⁴⁾, ut cum bestiis depugnaret: nec quae palam quaestum fecit²⁵⁾ facitve corpore: nec qui ob testimonium dicendum²⁶⁾ aut non dicendum pecuniam accepisse convictus aut condemnatus est²⁷⁾.

Non temere²⁸⁾ ad testimonium per longum iter §. 6. testes evocandi sunt, si absint: nisi Praeses compererit, ex consuetudine eos e civitate in civitatem evocari. Multo minus autem²⁹⁾ milites ab ordinibus suis vel numeris testimonii causa evocantur.

I) in quolibet teste explorandum est] Dicitur enim lib. 48. tit. 16. cap. 1. them. 2. facti quaestionem in arbitrio esse iudicis. Et libro tit. cap. 8. them. 7. iudicem causam examinare secundum iuris rationem. Scias autem, canonem 25. sextae Synodi dicere, in libertate tres testes sufficere.

Qui de re cogniturus est, testium fidem diligenter examinare debet, id est, personas, utrum testes decuriones, an plebei sint: et si testem plebeium esse compererit, illud rursus spectare debet, utrum honestus sit et irreprehensibilis, an vero notatus et reprehensibilis, locuples vel egens testis sit, ut lucri causa nihil recuset admittere. Sed et illud examinet, an testis inimicus ei sit, contra quem testimonium fert: tunc enim testis attendendus est, cum testimonium eius omni suspicione caret, vel propter personam ipsius testis, quod forte honestus sit et reprehensionem non obnoxius: vel propter causam, quod forte nec lucri, nec gratiae, neque inimiticiae causa se testimonium dicturum promittat. Ob id enim etiam Divus Hadrianus ad quendam Vivium Varum legatum Ciliciae rescripsit, ex iudicis cognitione magis pendere explorationem fidei testium. Ecce, verba ipsa epistolae ad Varum ipsum directa tibi apponam. Tu magis examinare potes testium fidem, qui et cuius dignitatis et existimationis illi sint: et qui simplicius visi sint dicere, et testimonium ferre, et utrum unam eandemque vocem meditatam attulerint: an ad interrogationem tuam repente et ex tempore responderint. Haec sunt verba epistolae. Eiusdem quoque Principis aliud extat rescriptum ad Valerium Varum, quo iudici te-

x) §. 2. L. 3. legitur in Syn. p. 223. et initium usque ad προσδέχεσθαι apud Harm. I. 6. §. 7. fin. y) δὲ inserui e Syn. Deest apud Fabr. z) L. 3. §. 3. legitur in Syn. p. 223. et apud Blastar. Syntagm. Alphab. lit. Δ. cap. 8. in Beveregii Synod. T. II. P. II. p. 104. et usque ad ἐρωτῶνται apud Attal. tit. 16. §. 5. a) Blast. μαρτυροῖσι. b) Attal. δεῖ προσεχῆν pro πιστευτέον. c) l. 3. §. 4. legitur in Syn. p. 223. et Harm. I. 6. §. 16. d) οὖν omittit Harm. e) Harm. γοῖν. f) Syn. Harm. διδῶτω. g) L. 3. §. 5. legitur in Syn. p. 223. h) ἐν deest in Syn. i) Syn. ποιουμένη ἢ ποιησαμένη. k) Argumentum L. 3. §. 6. aliis verbis tradit Attal. tit. 16. §. 6. kk) Fabr. διὰ τοῦτου.

Βάρων, τὴν τῶν μαρτύρων ἐξέτασιν ἐπιτρέπουσα τῷ δικά-
ζοντι. τῆς δὲ ἀντιγραφῆς τὰ ὅμηματα ταῦτα ἐστὶν· ποία τε-
κμήρια κατὰ ποῖον τρόπον πρὸς ἀπόδειξιν ἐκάστης ἀκοῦσιν
ὑποθέσεως, οὐχ οἷον τε ἐστὶ φανερῶ τι καὶ ὀριζόμενοι περιέ-
χεσθαι τρόπον. καὶ γὰρ ὡς περ οὐ χρεια τις ἐστὶ δημοσίων
ὑποθημάτων ἀεὶ, ἐστὶν ὅτε χρεια γίνεται τούτων· οὕτω καὶ
ἀνευ τούτων τὸ ἀληθές καταλαμβάνεσθαι δύναται. πρὸς τού-
τοις πῆ μὲν ὁ ἀριθμὸς ἦτοι τὸ πλῆθος, πῆ δὲ ἡ ἀξία τῶν
μαρτυροῦντων, ἄλλοτε ἢ συνήθουσα φήμη δίδωσι τῷ ζητουμένῳ
τὴν τομῆν, τὸ ἀληθές περιεστῶσα τῷ δικαστῇ. τί οὖν; τοῦτο σοι
μόνον ἀντιγράψαι ὡς ἐν κεφαλαίῳ δυνάμεθα· μὴ χρῆσαι πρὸς
ἐν εἶδος ἀποδείξεως περιεχόμεθα τε καὶ ἀναρτῆσθαι τὴν δια-
γνώσιν τῆς ὑποθέσεως· ἀλλὰ σε μᾶλλον αἰτον σκοπεῖν, ποίας
μὲν δεξέσθαι, ποίας δὲ ἀποδοκιμάζειν χρῆ. ταῦτα καὶ τῆς
πρὸς Βασιλέιον ἀντιγραφῆς ἐστὶ τὰ ὅμηματα. ὁ αὐτὸς βασιλεὺς
ἀντιγράψαι πρὸς Ρουφίον τὸν τῆς Μακεδονίας ἀνθύπατον·
τῇ παρουσίᾳ τῶν μαρτύρων αὐτῶν, καὶ οὐ ταῖς ἐγγράφοις
τούτων φωναῖς χρῆσαι πιστεύειν. ἡ δὲ καταπεμφθεῖσα πρὸς
τὸν αὐτὸν ἀνθύπατον ἐπιστολὴ πολυκέφαλος ἐστὶ· περὶ πολ-
λῶν γὰρ καὶ ἄλλων διαλαμβάνει κεφαλαίων. πλὴν ἄλλ' αὐτὰ
σοι τὰ ὅμηματα τὰ πρὸς τὴν αὐτὴν ἀνήγοντα πρότασιν παρα-
θήσομαι· ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀπρω ἐγκληματικὸς ζητούσιν
τινα παρ' ἐμοί, καὶ οὔτε ἀπεδείξεν, οὔτε μάρτυρας παρήγαγεν,
ἀλλ' ἐγγράφοις μαρτύρων φωναῖς ἠθουλήθη συστήναι τῷ ἐγκλή-
ματι, ὡς οὐ προειμένθα· τῶν γὰρ μαρτύρων αὐτῶν ἕξος
ἐστὶν ἐμοὶ τὴν παρουσίᾳ ἀπαιτεῖν· ἔπειμα τούτων αὐτὸν τὸν
Ἀλέξανδρον πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, ἵνα διαγνώσῃ,
πότερον αἰσιπρίστους ὁ Ἀλέξανδρος παραγαγεῖν δύναται μάρ-
τυρας, καὶ εἰ μὴ συστῆ τῷ ἐγκλήματι, ὡς ἐλαττωμένη. ταῦτα
καὶ τῆς πρὸς Ρουφίον ἀντιγραφῆς ἐστὶ τὰ ὅμηματα. πρὸς τὴν
εἰρημένην καὶ ἑτέραν ἀντιγραφῆν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς πρὸς Σα-
βίνον κατέπεμψε Μίσθιον, ἧς καὶ αὐτῆς τὰ ὅμηματα ταῦτα
ἐστὶν· ἄλλως γὰρ τῶν μαρτύρων αὐτῶν παρουσίᾳ πιστεύειν,
καὶ ἄλλως ταῖς ἐγγράφοις τούτων ἐν ἀπουσίᾳ φωναῖς. πρὸς-
σχες τοῖνυν κατὰ σκεπτικόν, ἵνα, εἰ συνίδης αὐτοῖς κατασχεῖν,
δώσει αὐτοῖς ἀναλώματα. [Sch. g. II. 539. sq.]

καὶ ἐπίφορος] Ταῦτα ἐπὶ ἰδιωτῶν νόει. ὁ γὰρ ἄρ-
χων ἀπαξ ἐπὶ τοῦ βασιλικῶς ἔργου καταστάς οὐκ εἶ ἐξετά-
ζεται. [Sch. h. II. 540.]

φίλος τοῦ παραγόγοντος] Φίλος τοιοῦτος, ἐξ οὗ
ἀφελεῖν τις προσδοκᾷ γενέσθαι ἐαυτῷ, εἰ μαρτυρήσει, οἷον
κοινῶς κοινῶ, οὐ μὴν ἐπὶ συγγενικῷ προσώπῳ. [Sch. i.
II. 540.]

Φίλος δὲ οὐ τοὺς φίλως ἡμῶν ἐγνωσμένους λέγομεν, ἀλλὰ
τοὺς ἐχοντίς τι δίκαιον καθ' ἡμῶν. πλὴν ἐπὶ τῶν μαρτύρων
φίλον τομῆν νοεῖσθαι καὶ τὸν μεγάλῃ ἔχοντα διάθεσιν πρὸς
τὸν παρόγοντα αὐτὸν εἰς μαρτυρεῖν. καὶ τοῦτο φησι διὰ τὸ
π. κεφάλαιον τοῦ α. τι. τοῦ κβ. βιβ. ζῆται καὶ βιβ. β.
τι. β. διγ. σκγ'. [Sch. i. II. 540.]

ἡ ἐχθρὸς τοῦ, καθ' οὗ παράγεται] Τοῦ Ἐναν-
τιοφανούς. Τὸ τῆς ἐχθρας νόει κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ γ.
νεαρά κεφ. ζ. φησὶ γὰρ, ὁ ἐγκληματικὸς τινὸς κατηγορήσας
οὐ δύναται κατ' αὐτοῦ μαρτυρεῖν. ὁ γὰρ χρηματικῶς τινα
αἰτήσασμενος, οὐ κολιέται μὲν μαρτυρεῖν κατ' αὐτοῦ· πλὴν
ὑποπίστος εὐλόγου αἰτίας ἐκβάλλεται παραγραφῇ. [Sch. k.
II. 540.]

Τοῦ Ἀνωμίμου. Τὸ τῆς ἐχθρας νόει κατὰ τὸ εἰρημένον
ἐν τῇ περὶ μαρτύρων νεαρά. σημειώσαι καὶ περὶ τῶν τεκμη-
ρίων. εἴρηται γὰρ σοι καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ κβ. διγ. καὶ βιβ. δ'.
τοῦ κώδικος τι. ιθ'. διατάζει κα. εἰ μὲν οὖν ἐγκληματικὸν
εἴη μέσον αὐτοῦ καὶ τοῦ, καθ' οὗ παράγεται, πρότερον, οὐ
μαρτυρεῖ. εἰ δὲ χρηματικῆ ὑπόθεσις, μαρτυρεῖ μὲν, πλὴν τῷ
καρῷ τῆς παραγραφῆς ζητεῖται περὶ τούτου, ὡς ἐν τῷ εἰρη-
μένῳ κεφ. ζ. ζῆται καὶ κεφ. μῆ. [Sch. k. II. 541.]

ἡ ἐνδεής] Σημειώσαι, ὅτι ὁ ἔχων ἥτινα εὐπορίαν τῶν
ν. νομισμάτων, πένης ἢ ἀπορὸς ἐστὶν, ὡς βιβ. μῆ. τι. β'.
διγ. ι. ἦτοι βιβλῶ ζ. τι. λδ. κεφ. ι'. [Sch. l. II. 541.]

τὰ δὲ περὶ τούτου διακρίνει ὁ δικαστής] Εἴ-
ρηται γὰρ σοι καὶ βιβ. μῆ. τι. ιζ'. διγ. α'. θεμ. β'. οὗ ἡ
τοῦ φακτον ζήτησις ἐπιτέραται τῷ δικαστῇ. [Sch. m. II.
541.]

καὶ οἱ ἀπλῶς μαρτυροῦσιν] Ἀποικίως καὶ μὴ ἀπὸ
συμβουλῆς. [Sch. n. II. 541.]

stium exploratio permittitur. Rescripti autem verba
haec sunt. Quae argumenta ad quem modum proban-
dae cuique causae sufficiant, nullo certo et definito
modo comprehendere potest. Etenim sicut non semper
publicis monumentis opus est, interdum tamen eis opus
est: ita et sine his veritas deprehendi potest. Praeterea
alias numerus et multitudo testium, alias dignitas, alias
consentientis fama rei, de qua quaeritur, decisionem prae-
bet, iudici veritatem exhibens. Quid igitur? Hoc solum
tibi rescribere possumus summatim: non oportere ad
unam speciem probationis cognitionem causae circum-
scribi et alligari: verum magis te examine oportere, quas
probationes admittere, et quas reprobare debeas. Haec
quoque ad Valerium rescripti verba sunt. Idem Prin-
ceps Rufino Proconsuli Macedoniae rescribit, testibus
praesentibus, non eorum dictis in scripturam relatis
credendum esse. Epistolae autem ad eundem Procon-
sulem emissae plura sunt capita: nam de pluribus aliis
capitibus agit. Verum ipsa verba ad eandem rem per-
tinentia tibi apponam. Quoniam apud me Alexander
Apro crimina quaedam obiecit, nec probavit, nec testes
produxit, sed scriptis testium vocibus crimina probare
volebat, quas non admittimus: nam ipsorum testium
praesentiam exigere solemus: Alexandrum ipsum rem-
issimus ad Praesidem Provinciae, ut is dispiciat, utrum
Alexander idoneos testes possit producere, et nisi crimi-
na obiecta probaverit, relegatur. Haec sunt verba
rescripti ad Rufinum missi. Praeter hoc et aliud re-
scriptum idem Princeps ad Sabinum Maximum misit,
cuius verba haec sunt: Aliter testibus praesentibus cre-
dendum est, aliter absentium testimonio in scripturam
relatis. Tecum ergo delibera, ut, si eos retinendos
existimaveris, des eis impendia.

2) et reprehensibilis] Haec de privatis intel-
lige. Nam fides eius, qui semel a Principe magistratus
constitutus est, non amplius examinatur.

3) amicus producentis] Amicus talis, a quo
emolumentum aliquod quis expectat, si testimonium
ferat, ut socius pro socio, non autem si cognatus sit.

Amicos autem dicimus, non qui simpliciter nobis
noti sunt, sed quibus ius aliquod nobiscum sit. Ve-
rum in quaestione de testibus amicum etiam intelligen-
dum existimo eum, qui magnam habet affectionem erga
eum, a quo ad testimonium dicendum producitur. Id-
que ait propter cap. 80. tit. 1. lib. 22. Quare etiam
lib. 2. tit. 2. dig. 223.

4) vel inimicus eius, contra quem produ-
citur] Enantiophanis. Quod de inimicitia dicitur, in-
tellege secundum id, quod dicitur Novella 90. cap. 7.
Ait enim, eum, qui criminaliter aliquem accusat, non
posse adversus eundem testimonium ferre: nam qui de
causa pecuniaria cum aliquo litigat, non prohibetur
quidem testimonium adversus eum ferre: verum si iu-
sta causa subsit, exceptio submovetur.

Innominati. Inimicitias intellige secundum id, quod
in Novella de testibus dicitur. Nota et de argumentis.
Iam enim tibi dictum est et in fine dig. 21. et lib. 4.
Cod. tit. 19. const. 21. Itaque si antea iudicium crimi-
nale exerceatur inter ipsum et eum, adversus quem
producitur, testimonium non perhibet. Quodsi causa pec-
uniaria sit, testimonium quidem fert, sed tempore ex-
ceptionis de eo quaeritur, ut dicto cap. 7. Quare et
cap. 48.

5) an egeus] Nota, eum pauperem vel egenum
esse, qui nec quinquaginta aureos in bonis habeat, ut
lib. 48. tit. 2. dig. 10. sive lib. 60. tit. 34. cap. 10.

6) haec autem discernit iudex] Nam libro
quoque 48. tit. 16. dig. 1. them. 2. dicitur, facti quae-
stionem permitti iudicanti.

7) et qui simpliciter testimonium dicant] Non
callide, nec ex compacto.

εἰ μίαν μεμελετημένην ὁμιλίαν] Σημείωσαι, ὅτι εἰς πολλοὺς τοὺς αὐτοὺς ἐν τῇ μαρτυρίᾳ χρῆσονται ἴσημισιν, ὡς ἐκ μελέτης δοκοῦντες μαρτυρεῖν, παρεχόντι καθ' ἑαυτοὺς¹⁾ ψευδομαρτυρίας ὑπόνοιαν. καὶ ὡς φησὶ βιβλίον ζ'. τίτ. ν'. κεφ. ι'. θεμ. προτελ. καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἐνοστάσεως, καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ ἐρωτομένου προλήψεως ἢ ἀλήθεια καταλαμβάνεται. καὶ βιβ. νζ'. τίτ. α'. κεφ. ε'. θεμ. ζ'. ἐὰν στρατιώτης ἀπολυθῆ ἢ πρὸ τῶν πολεμίων, τότε ἀποκαθίσταται, ὅτε διεξῆ, ὡς ἐλήφθη, καὶ οὐκ ἠτομολήσῃ. τοῦτο δὲ ἀπὸ τεκμηρίων καὶ οὐ φανερώς κατασκευάζεται. τυχὸν εἶναι πρὸ τουτου ἦν ἀγαθός, οὐ δοκεῖ αὐτομολῆσαι. τὸνναντίον, εἰ ἄξιμος ἦν, ἢ ἀδρανῆς καὶ τῆς τάξεως ἀπολιμπανόμενος. [Sch. o. II. 541.]

καὶ ποῖα τεκμήρια] Ὁ δικαστὴς ἀρετῆν σκοπεῖν, διὰ ποῖων καὶ πόσων τεκμηρίων τὴν πραγμάτων ἐφέροι ἀλήθειαν· αὐτὸ γὰρ ἐπιτετραπὶ ταῦτα ζητεῖν. [Sch. p. II. 541.]

Τοὺς δικαστὰς ποιουμένους ἀμαρτημάτων ἐξέτισιν, οὐ μαρτύρων μόνον φωναῖς οἱ νομοθέται προσέχειν προτρέπονται· καὶ ὑπόνοιαν μὲν τούτων καταψηφίζεσθαι τῶν ἐναγομένων, ἐπιλειπόντων δὲ ἀθώους ἀφεῖναι τούτους καὶ ἀνεπιτιμῶντες ὀρίζονται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα ζητεῖν κελεύουσι, καὶ βασάνους θρασυζῶναι τοῖς κρινομένοις ἢ καὶ συνειδῶσι τούτων ἐπάγεισθαι. ἤδησαν γὰρ οἱ ρωμαῖοί, ὅτι οἱ διατριβήσασθαι τι τῶν κολυμμένων ἐπιχειροῦντες, κρύβδην καὶ ὑπὸ σκότους ἐργάζονται τὸ ἀποπτην, ἵνα τοῖς τῶν πολλῶν ληθῶσιν ὀφθαλμοῖς. καὶ διὰ τοῦτο νόμους ἔθεντο παραγγέλλοντας ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοῖς ἄρχουσι ζητεῖν τὰ τεκμήρια, καὶ μαρτύρων χωρὶς ἐσθ' ὅτε καὶ κατακρίνουν τὸν ἐπὶ τινι κρινομένον ἀμαρτηματι, καὶ μὴ πάντοτε τοὺς ἐλέγχους ἐπιζητεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τεκμηρίους ἀρκεῖσθαι μόνους, καὶ ψῆφον ἐκφέρειν κατὰ ταύτου, καὶ ἀποφαινεσθαι. ἐπὶ μὲν τῶν στοχαστικῶν ζητημάτων αὐτ' ἀποδείξων ἀποκαθίστανται τὰ τεκμήρια. ταῦτα δὲ εἰσὶν ἢ τῶν πολλῶν φήμη, ἢ τοῦ κρινομένου ὑπὸ πληρῆς καὶ ὁ παρῆλθῶν αὐτῷ βίος. φησὶ γὰρ τὸ δέκατον κεφάλαιον τοῦ ν'. τίτ. τοῦ ζ'. βιβ. καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἐνοστάσεως, καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει τοῦ ἐρωτομένου προλήψεως ἢ ἀλήθεια καταλαμβάνεται. ἄπερ δὲ ὡς ἀποδείξεως ἐπέρχονται δυνάμει, καὶ καταδίκην ἐπάγουσιν ἀναφανέντα, καὶ τὸν μὴ συντιθέμενον ἀμαρτηματι, ταῖς βασάνοις ὑποβιάλλουσιν κατὰ τὴν τῶν προσώπων τε καὶ τῶν ἐγκλημάτων ποιότητι. εἰσὶ τινε προσώπων ἐν ἄλλοις μὲν βασάνων ἀπληγαμένους, ἐν ἄλλοις δὲ οὐ. ὅτε μὲν τὸ ἐξετάζόμενον ἐγκλημα ἦ, οἷον ἢ βία, ἢ ἀνδροκασία, ἢ τι τοιοῦτο, καὶ τὸ ὑπεύθυνον πρόσωπον μὴ ἀξιοματικόν, μὴ συγκατακτῆς ἠξιομένον τιμῆς, μὴ κεκτημένον προνόμιον τοῦ μὴ βασανίζεσθαι, ὡς οἱ τῶν ἐνδοξῶν καὶ ἐπισίμων παῖδες ἀνδρῶν καὶ ἔκγονοι, καὶ στρατιῶται. καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ φυλάσσοντες, οἳ ἐκφύγει τὰς βασάνους. ὅτε δὲ καθοσιώσεως ἦταρχη τὸ ἐγκλημα, αἱ βασάνοι καὶ τοῖς ἀπρηθμημένοις προσώποις ἐπάγονται. [Sch. p. II. 541. sq.]

εἰ καὶ μὴ πάντοτε] Ἐρωτᾷ γὰρ σοι ἐν βιβ. μγ'. τίτ. ις'. διγ. α'. ὅτι ἢ τοῦ φακτον ζήτησις ἐπιτετραπὶ τῷ δικαστῇ. ἀνάγνωθι τὰ ἐκτὶ παραγεγραμμένα. τὸ δὲ μείζον κέεται ἐν βιβ. ν'. τίτ. α'. διγ. ιε'. ἦτοι βιβ. νδ'. τίτ. α'. ὅτι ἢ τοῦ φακτον ζήτησις ἐξουσία ἐστὶ τοῦ δικαστοῦ. καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ι'. διγ. τοῦ ιη'. τίτλου τοῦ μγ'. βιβ. λέγεται, τὴν ἐν τῇ προλήψει συμβάλλεσθαι ἀπόδειξιν. [Sch. q. II. 542.]

χωρὶς δημοσίων ὑπομνημάτων] Ἦ δὲ ὡρεῖ ὑπὲρ τὰ φ. νομίσματα χωρὶς ὑπομνημάτων οὐ συνίσταται. [Sch. r. II. 542.]

διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαρτύρων] Ἦγον ἔσαν ὁ δικαστὴς ὀρίσει, πόσους μάρτυρας προσήκον εἶναι παράγεισθαι, καὶ πάλιν ὅταν ἐξετάξῃ, ποίας ἀξίας καὶ προλήψεως οὗτοι τυγχάνουσιν. [Sch. s. II. 542.]

καὶ ἀνθεντίας] Καλοκέρου. Ἀνθεντία ὡδε τὴν παρουσίαν ῥήσον· ἐστὶ δὲ ἢ λέξις μᾶλλον νομική. τὸν γὰρ ἐπιτρόπον ἀνθεντίασι λέγομεν, ὅταν αὐτὸς παρῶν τι πράξῃ· ὅταν δὲ ἄπῶν, συναίνουσι τοῦτο, ἀλλ' οὐκ ἀνθεντίαν καλοῦμεν. μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ καὶ τὸ διεξῶν οὗτω κεφάλαιον. ἄλλη ἐστὶν ἢ τῶν μαρτύρων ἀνθεντία, καὶ ἄλλη ἢ τῶν ἀναγνωσσομένων ἐν τοῖς ἐκμαρτυρίοις. Ζῆτε βιβ. ζ'. τίτ. ν'. κεφ. ι'. θεμ. δ'. οἱ ἀξιόπιστος μάρτυς ἐστὶν ἢ φήμη, καὶ ἰσχύει, καὶ δίχα ὑπομνημάτων ψῆφον ποιεῖ. [Sch. t. II. 543.]

διὰ τῆς συμφώνου φήμης] Σημείωσαι ὡραῖον, ὅτι ἀξιόπιστος μάρτυς τῶν πραγμάτων ἢ φήμη. [Sch. u. II. 543.]

1) Lege καθ' ἑαυτῶν.

8) an unum eundemque meditatam sermonem] Nota, si plures eisdem verbis utantur in testimonio dicendo, quasi meditate videantur testimonium perhibere, eos suspicionem falsi testimonii adversus se praebere. Et ut ait lib. 60. tit. 50. cap. 10. them. penult. et ex voce, et constantia, et existimatione, in qua is, qui interrogatur, in civitate est, veritas deprehenditur. Et lib. 57. tit. 1. cap. 5. them. 7. Si miles ab hostibus remissus sit, tunc restituitur, cum probaverit, se captum esse, non transfugisse. Hoc autem argumentis, non etiam manifeste probatur. Puta, si bonus miles antea fuit, non videtur transfugisse. Aliud erit, si negligens erat, aut segnis, et ab ordinibus abfuit.

9) et quae argumenta] Iudex debet inquirere, quibus et quot argumentis rerum veritatem deprehendat: haec enim ei examinare permittitur.

Iurisconsulti hortantur iudices de criminibus cognituros, ut testium duntaxat vocibus fidem non adhibeant: nec statuunt, ut, si quidem subsint, reos condemnent, si vero desint, ut innocentes et inculpato eos dimittant, sed et alia quaerere iubent, et constituunt, ut de reis vel etiam consociis quaestionem habeant. Sciebant enim Iurisconsulti, eos, qui illicitum aliquid facere voluerint, occulte et in latenti flagitium admittere, ut plurium effugiant oculos. Ideoque leges condiderunt, quibus iudices iubentur in iudiciis argumenta quaerere, et sine testibus interdum reum alicuius criminis condemnare, nec semper probationes desiderare, sed ex solis iudicii sententiam adversus eum dicere et pronuntiare. In quaestionibus quidem conjecturalibus argumenta pro probationibus accipiuntur. Haec autem sunt multorum fama, existimatio rei, et vita eius praeterita. Dicitur enim caput 10. tit. 50. lib. 60. et ex voce, et constantia, et existimatione eius, qui interrogatur, quae est in civitate, veritatem deprehendi. Quae autem quasi probationis vim habent, et condemnationem inferunt, si manifesta sint, et eum, qui crimen admisit infitiat, quaestioni subiiciunt secundum personarum et criminum qualitatem. Quaedam personae sunt, quae in aliis quidem tormentis liberatae sunt, in aliis autem non sunt. Cum crimen eiusmodi est, ut de testibus quaestio haberi debeat, quale est vis, homicidium, vel aliud eiusmodi, et reus criminis neque in dignitate positus est, nec senatoria dignitate decoratus, nec privilegium habet, quo a tormentis eximitur, ut eminentissimorum et perfectissimorum liberi et nepotes, et milites, et Romae custodes, non effugit tormenta. Sin autem crimen laesae maiestatis officiat, supradictae quoque personae tormentis subduntur.

10) licet non semper] Dicitur enim lib. 48. tit. 16. dig. I. facti quaestionem permitti iudici. Lege, quae ibi adnotata sunt. Amplius dicit lib. 50. tit. 1. dig. 15. sive lib. 54. tit. 1. facti quaestionem esse in potestate iudicis. Et in fine dig. 10. tit. 18. lib. 48. dicitur, probationem, quae ducitur ex praesumptione, prodesse.

11) sine publicis monumentis] Donatio, quae excedit quingentos aureos, sine monumentis non valet.

12) ex numero testium] Id est, cum iudex definiat, quot testes produci debeant, et rursus cum inquirat, cuius dignitatis et existimationis hi sint.

13) et auctoritate] Calocyri. Auctoritas hoc loco pro praesentia accipienda est. Est autem magis verbum iuris. Tutorem enim auctoritatem accommodare dicimus, quando ipse praesens aliquid fecerit: cum vero absens, consensum hoc, non auctoritatem dicimus. Huic interpretationi convenit, quod postea hoc capite dicitur: alia est auctoritas praesentium testium, alia testimoniorum, quae recitantur. Quaere lib. 60. tit. 50. cap. 10. them. 4. quod fama testis idoneus sit, et valeat, et sine monumentis sententiam faciat.

14) ex fama consentiente] Nota, pulcrum ius, famam idoneum rerum testem esse.

τῆς τοῦ δικαστοῦ γνώμης ἤρτηται] Σημειώσαι, ὅτι δικαστικῆς ἤρτηται γνώμης ἢ τῶν μαρτύρων διαγνώσις. [Sch. x. II. 543.]

τοῖς μάρτυσι — πιστευτέον] Τοῦ Ἐναντιοφανοῦς. Ἐν τῷ α. διγ. τοῦ τετάτου τιτ. τούτου τοῦ βιβ. ἦτοι βιβ. κβ. τιτ. α. κεφαλαίῳ λ. λέγεται, ἐμαρτύρια αποδεικτικά εἶναι. ἢ δὲ περὶ μαρτύρων νεορά, ἦτοι κερ. μς. ἐν τέλει τυποῖ, πῶς δεῖ γίνεσθαι αὐτὰ πρὸς τὸ εἶναι δεκτά. περὶ δὲ ἐμαρτυρίων ἐπὶ διαφόροις νομίμοις εὐρήσεις. ἀναγνώθι βιβ. λβ. διγ. λζ. ἦτοι βιβ. μδ. τιτ. γ. καὶ βιβ. λη. τιτ. γ. διγ. ιδ. ἦτοι βιβ. μθ. τιτ. δ. καὶ βιβ. ζ. τιτ. β. διγ. κα. ἦτοι βιβ. κα. τιτ. β. καὶ βιβ. λη. τιτ. δ. διγ. ζ. ἦτοι βιβ. μθ. τιτ. ε. καὶ βιβ. δ. τοῦ κώδικος τιτ. κ. διατίκει δ. καὶ ἐν β. διγ. φσι, μὴ ἀκουεσθαι τὰναντία λέγοντας¹¹⁾. τοῖς ἐν ἐμαρτυρίῳ ἐπ' αὐτῶν εἰρημένοις. ζῆτει κερ. κς. καὶ βιβ. κβ. τιτ. α. κερ. λ. καὶ τὸ Ἐναντιοφανές. [Sch. y. II. 543.]

ἐξορίζεται] Σημειώσαι, ὅτι ὁ ἐγκλημα κινήσας καὶ μὴ δεικνύς τὸ παρ' αὐτοῦ προτεθέν, ἐξορίζεται. ἀλλ' ὅταν οὐκ ἐνεγράψατο. εἰ γὰρ ἐνεγράψατο, ταυτοπαθειαν ὑφίσταται. [Sch. z. II. 543.]

αὐθεντία] Ἡ παρουσία, ἡ πίστις, ἡ στερότης. [Sch. a. II. 543.]

πρὸς σύγκρισιν δέξαι, ὅτι ἀξιόπιστοί εἰσι μάρτυρες ἐν παρουσίᾳ μαρτυροῦντες. [Sch. a. II. 543.]

Κυρίλλου. Ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων οἱ μάρτυρες παρεστῶσαν, ἐπεὶ οὐ πιστευταὶ καταθέσει αὐτῶν. [Sch. a. II. 543.]

Τοῦ Ἄνωνίμου. Περὶ τῶν ἀπολιμπανομένων μαρτύρων ἀνάγνωθι βιβ. δ. τοῦ κωδ. τιτ. κ. διατ. ια. καὶ τὸ τέλος τῆς ια. καὶ ις. διατ. καὶ τὴν περὶ μαρτύρων νεοράν. [Sch. a. II. 543.]

δαπάνας αὐτοῖς παρεχέτω] Τοῦ Ἄνωνίμου. Περὶ δαπανῶν εἴρηται βιβ. δ. τοῦ κώδικος τιτ. κ. διατάζει ια. [Sch. b. II. 543.]

περὶ βίας οὐ μαρτυρεῖ] Καὶ ὁ μὲν δημοσία βία καταδικασθεὶς μεταλλάσσεται διπρεπῶς, ὡς κερ. ι. περὶ τὸ τέλος τοῦ ιη. τιτ. τοῦ ζ. βιβ. ὁ δὲ τῷ περὶ βίας ἰδιωτικῆς εἰς τὸ τρίτον τῆς οὐσίας δημεύεται, καὶ οὔτε συγκλητικὸς ἢ ἀρχων γίνεσθαι, ἢ ἄλλην τιμὴν μετέχεται, ὡς τοῦ αὐτοῦ βιβ. καὶ τιτ. κερ. ιβ. [Sch. c. II. 544.]

ἀπελεύθερος] Οὔτε ἐκὼν, οὔτε ἄκων. [Sch. d. II. 544.]

Τῷ περὶ βίας Ἰουλιῷ διηγόρευται νόμῳ, ὥστε τοῦτου αὐτοῦ κινουμένου τοῦ νόμου μὴ καταμαρτυρεῖν τοῦ ἐναγομένου τὸν τοῦτου ἀπελεύθερον, ἢ τὸν ἀπογονόν αὐτοῦ, ἢ πούπυλλον, ἢ τὸν ἐν πούβλικῳ ἐγκλήματι καταδικασθέντα, καὶ μίπτω ἀποκατάστασιν τῆς ἐπιτιμίας λαβόντα, ἢ τὸν ἐν δεσμῶσι ἢ ἐν δημοσίᾳ ὄντι φυλακῇ, ἢ τὸν μισθώσαντα ἑαυτὸν ἐπὶ τῷ θηριομαχῆσαι, ἢ τὸν πόρον ἐκ τοῦ οἰκείου σώματος ποιοῦμενον ἢ ποιησάμενον, ἢ τὸν λαβόντα χρήματα ἐπὶ τῷ μαρτυρῆσαι¹²⁾ καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ καταδικασθέντα, ἢ ἐλεγχθέντα¹³⁾. τινὲς γὰρ κενώλυνται μαρτυρεῖν διὰ τὴν τῶν ἐναγομένων προσώπων φευρέντιαν, ὡς ὁ ἀπελεύθερος κατὰ τοῦ πατρῶος, καὶ κατὰ τῶν κατόντων τοῦ πατρῶος. τινὲς δὲ διὰ τὸ τῆς διανοίας ὀλισθηρὸν, ὡς πούπυλλος. ἄλλοι διὰ τὴν ἀτιμίαν, ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ καταδικασθεὶς. ἄλλοι δὲ διὰ τὸν ἐφύβριστον βίον, ὡς ἐν δεσμῶσι καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ ὁ μισθώσας ἑαυτὸν ἐπὶ τῷ θηριομαχῆσαι, καὶ ἢ πόρον ποιησάμενη, καὶ ὁ λαβὼν χρήματα ἐπὶ τῷ μαρτυρεῖν. ἴσθι δὲ, ὅτι ἐν ἀπορίᾳ μαρτύρων καὶ ὁ μισθώσας ἑαυτὸν ἐπὶ τῷ θηριομαχῆσαι, καὶ οἱ τούτων¹⁴⁾ προσεικότες δύναται μαρτυρεῖν, ἐμβασιάνως μένοι. καὶ τοῦτο εὐρήσεις ὑποκατιῶν ἐν τῷ παρόντι τιτ. διγ. κα. Ἀρκადίου θητῶ. [Sch. d. II. 544.]

καὶ μὴ ἀποκαταστάς] Ἀποκατάστασιν δηλαδὴ χάριν τῆς ἐπιτιμίας λαβόν. ζῆτει βιβ. ζ. τιτ. ξη. ὅλον περὶ ἀποκαταστάσεως, μᾶλλον δὲ τὸ ια. αὐτοῦ κερ. καὶ βιβ. ι. τιτ. ιε. κερ. θ. καὶ τὸν Ἰνδικα αὐτοῦ. [Sch. e. II. 544.]

ἢ ἐν δεσμῶσι] Ὁ γὰρ ἐπὶ ἐγκληματικῆς αἰτίας ἀποκλεισθεὶς οὐ μαρτυρεῖ μετὰ κατηγορίαν διὰ τὴν ἰποπεσομένην ἀτιμίαν, ὡς βιβ. β. τιτ. β. κερ. μη. καὶ οἰς. [Sch. f. II. 544.]

Τοῦ Ἰωάννου Νομοφύλακος. Τουτέστιν ὁ ὢν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μαρτυρίας δεσμιος, ἢ ἐν φρουρᾷ. Sch. f. II. 544.

οὔτε ὁ — μισθώσας ἑαυτὸν] Τοῦ Ἐναντιοφανοῦς. Ἐν οἷς δὲ ὅλος ὁ κνηγός, καὶ ὁ μισθώσας ἑαυτὸν ἐπὶ τῷ

15) ex iudicis sententia pendet] Nota, ex sententia iudicis cognitionem testium pendere.

16) testibus — credendum est] Enantiophanis. In dig. I. tit. 4. huius lib. seu lib. 22. tit. 1. cap. 30. dicitur, ex testimoniis probationem sumi. Novella autem de testibus sive cap. 46. in fine docet, quemadmodum haec fieri debeant, ut admittantur. De testimoniis diversis in locis invenies. Lege lib. 32. dig. 37. sive lib. 44. tit. 3. et lib. 38. tit. 3. dig. 14. seu lib. 49. tit. 4. et lib. 3. tit. 2. dig. 21. seu lib. 21. tit. 2. et lib. 38. tit. 4. dig. 7. seu lib. 49. tit. 5. et lib. 4. Cod. tit. 20. const. 4. et dig. 2. dicitur, testes non audiri, qui contraria dicunt his, quae in testationibus suis dixerunt. Quaere cap. 26. et lib. 22. tit. 1. cap. 30. et ibi Enantiophanes.

17) relegatur] Nota eum, qui crimen intendit, nec probat, quod intendit, relegari. Sed hoc ita, si non inscripserit. Nam si inscripserit, talionem subit.

18) auctoritas] Praesentia, fides, constantia.

Hoc intellige per comparisonem, quod testes praesentes fide digni sint.

Cyrilli. In criminalibus causis testes praesentes sint: alioquin depositioni eorum fides non adhibetur.

Anonymi. De testibus absentibus lege lib. 4. Cod. tit. 20. const. 11. et finem const. 11. et 16. et Novellam de testibus.

19) det eis impendia] Anonymi. De impendiis dictum est lib. 4. Codicis tit. 20. constitutione 11.

20) de vi testimonium non dicit] Damnatus de vi publica in metallum perpetuo datur, ut cap. 10. circa finem tit. 18. lib. 60. Damnati autem de vi privata tertia pars bonorum publicatur, et nec senator vel magistratus fit, aliumve honorem capit, ut eiusdem libri et tit. cap. 12.

21) libertus] Nec volens, neque invitus.

Lege Iulia de vi cavetur, ne cum exercetur iudicium eius, testimonium dicat adversus reum libertus eius, aut nepos, aut pupillus, quive iudicio publico damnatus erit, et famae restitutionem nondum accepit, quive in vinculis custodiae publica erit, quive, ut cum bestiis depugnaret, se locavit, quave quaestum corpore faciet feceritve, quive ob testimonium dicendum pecuniam accepisse damnatus vel convictus erit. Nam quidam testimonium dicere prohibentur propter reorum reverentiam, ut libertus adversus patronum et eius descendentes: quidam propter lubricum consilii, ut pupillus: alii propter notam, ut iudicio publico damnatus: alii propter infamiam vitae suae, ut qui in vinculis vel in custodia sunt, quive se locavit, ut cum bestiis depugnaret, quave quaestum corpore fecit, quive pecuniam accepit ob testimonium dicendum. Scias autem, in testium inopia eum quoque, qui se locavit, ut cum bestiis depugnaret, quive ei similes sunt, posse testimonium dicere, sed non sine tormentis. Et hoc infra invenies huius tit. dig. 21. quod Arcadii est.

22) et in integrum restitutus non est] Cum scilicet famae causa restitutus est. Quaere lib. 60. tit. 68. totum de restitutione, maxime autem cap. 11. eius, et lib. 10. tit. 35. cap. 9. et Indicem eius.

23) nec qui in vinculis] Nam inclusus ex causa criminali testimonium non dicit post accusationem propter infamiam, quae incidit, ut lib. 2. tit. 2. cap. 48. et 216.

Ioannis Nomophylacis. Id est, qui tempore dicendi testimonii in vinculis custodiae est.

24) nec qui se locavit] Enantiophanis. In quibus tamen arenarius, vel qui se locavit, ut cum bestiis

11) Sic lego. Fabr. λέγοντες. 12) Fabr. in marg. addit ἢ μὴ μαρτυρῆσαι. 13) Fabr. καταδικασθεὶς ἢ ἐλεγχθείς. 14) Fabr. τούτου.